

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra

Bakalářská práce

Využití netradičních technik a pomůcek
ve výtvarných činnostech s ohledem
na bezpečnost a zdraví dítěte

Vypracoval: Vladimíra Petříková

Vedoucí práce: Martina Lietavcová

České Budějovice 2017

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci na téma **Využití netradičních technik a pomůcek ve výtvarných činnostech v mateřské škole s ohledem na bezpečnost a zdraví dítěte** vypracovala samostatně na základě vlastních poznatků z praxe a s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, 31. března 2017

Vladimíra Petříková

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat své vedoucí bakalářské práce Mgr. Martině Lietavcové za milé a přínosné vedení. Děkuji i všem kolegyním za rady, nápady a povzbuzování. A neměla bych zapomenout i na moji rodinu, která pro mne byla velkou oporou.

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá otázkou využívání netradičních technik a pomůcek ve výtvarných činnostech v mateřské škole a do jaké míry se dodržuje bezpečnost a zdraví dětí při těchto aktivitách.

Teoretická část je zaměřena na vývoj předškolního dítěte, netradiční techniky a pomůcky a zásady bezpečnosti práce u dětí v souvislosti s Rámcovým vzdělávacím programem.

Praktická část se zabývá vyhodnocením dotazníku zaměřeným na zjišťování využívání netradičních technik v mateřské škole a na dodržování bezpečnosti. V přílohách jsou přiloženy některé druhy netradičních výtvarných technik.

Klíčová slova

vývoj předškolního dítěte, netradiční techniky, zásady bezpečnosti

Abstract

This thesis deals with the question of using non-traditional techniques and tools in creative activities in kindergarten and the extent to which respects the safety and health of children in these activities. The theoretical part is focused on the development of preschool children, innovative techniques and equipment and safety precautions for children in the context of the General educational program. The practical part deals with the evaluation questionnaire aimed at identifying the use of non-traditional techniques in kindergarten and safety compliance. The annexes are accompanied by certain kinds of non-traditional art techniques.

Keywords

development of preschool children, unconventional techniques, principles of safe

Obsah

ÚVOD	7
TEORETICKÁ ČÁST	8
1 PŘEDŠKOLNÍ DÍTĚ.....	8
1.1 Charakteristika období	8
1.2 Fyzický vývoj	9
1.2.1 Tělesná oblast.....	9
1.2.2 Motorická oblast.....	10
1.3 Psychický vývoj	12
1.3.1 Kognitivní (poznávací) procesy	12
1.4 Socializace	18
2 NETRADIČNÍ VÝTVARNÉ TECHNIKY A POMŮCKY	20
3 BEZPEČNOST PRÁCE A OCHRANA ZDRAVÍ.....	28
PRAKTICKÁ ČÁST	31
4 VÝZKUMNÁ STUDIE.....	31
5 METODIKA	31
6 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO VZORKU	32
7 SHROMAŽĎOVÁNÍ DAT.....	32
7.1 Průběh shromažďování dat	32
7.2 Výsledky výzkumu	33
7.3 Závěr praktické části.....	44
8 DISKUZE.....	46
9 ZÁVĚR.....	47
Seznam literatury	48
Tištěné zdroje:.....	48
Elektronické zdroje:	50

ÚVOD

Výtvarné činnosti, tvoření s dětmi a jiné různé vyrábění a aktivity, mne zajímaly už od dětství. Pracovat s dětmi mne naplňovalo, nějakou dobu jsem vedla i skautský oddíl. Když jsem započala svoji profesní dráhu učitelky v mateřské škole, neměla jsem téměř žádné zkušenosti s dětmi v předškolním věku. Středoškolské vzdělání mi stačilo, abych byla přijata na místo učitelky mateřské školy, ale chyběly znalosti ve směru pedagogickém. Během mé dosavadní praxe jsem se setkala s výtvarnými činnostmi, při nichž bylo využíváno běžných výtvarných technik a pomůcek – kreslení pastelkami, voskovkami, fixy, malování vodovými barvami, tuší, lepení barevných papírů. S netradičními technikami a pomůckami jsem se setkala až v době, kdy jsem začala studovat vysokou školu a získávala tak zkušenosti a rady kolegyň z jiných mateřských škol. Jak zajistit bezpečnost při těchto technikách a které všechny techniky, pomůcky a materiály lze v mateřské škole využít, jsem ale nevěděla. Vše záleželo jen na mém uvážení, a proto bych si přála, aby moje bakalářská práce byla přínosná a inspirativní pro všechny, kteří pracují s dětmi a neví si rady, jak zajistit jejich bezpečí a ochránit jejich zdraví.

Cílem mé bakalářské práce je tedy zjistit, zda využívají učitelky v mateřských školách netradiční techniky a pomůcky. Zda se nebojí experimentovat a použít i netradiční pomůcky a materiály. Jestli dokážou zajistit při využívání netradičních technik a pomůcek bezpečnost dětí nebo se raději těchto aktivit vzdávají vzhledem k bezpečnosti a zdraví dítěte. Ráda bych ukázala, že lze využít v mateřských školách netradiční techniky a pomůcky a přitom zajistit bezpečnost.

Tato práce má dvě části, teoretickou a praktickou. V teoretické části se zabývám vývojem předškolního dítěte, netradičními technikami a zásadami bezpečnosti práce s dětmi podle RVP PV, v praktické části jsem pomocí dotazníkového šetření nashromáždila informace související s výtvarnými činnostmi a následně uvádím jejich vyhodnocení. V přílohách se nachází samotný dotazník, ukázka dvanácti výtvarných činností s použitím netradičních technik a pomůcek s dětmi v mateřské škole a stručný přehled základních zásad pravidel bezpečnosti.

TEORETICKÁ ČÁST

1 PŘEDŠKOLNÍ DÍTĚ

1.1 Charakteristika období

„Předškolní období trvá od 3 přibližně do 6 let. Konec této fáze není určen jen fyzickým věkem, ale především sociálně, nástupem do školy. Ten s věkem dítěte sice souvisí, ale může oscilovat v rozmezí jednoho, eventuálně i více let. Charakteristickým znakem tohoto věku je postupné uvolňování vázanosti na rodinu a rozvoj aktivity, která už není tak samoúčelná, umožňuje např. dítěti, aby se uplatnilo a prosadilo ve vrstevnické skupině“ (Vágnerová, M., 2000, s. 102).

Předškolní období dítěte můžeme chápat jako vymezení věku dítěte od narození až do nástupu povinného základního vzdělávání na prvním stupni základní školy. Věkový rozsah lze rozlišit i ve smyslu mladšího a staršího předškolního věku:

- **Mladší předškolní věk** se datuje od narození dítěte do tří let – lze rozlišit jako období kojenecké, které trvá do jednoho roku a období batolecí, které trvá od jednoho roku do tří let
- **Starší předškolní věk** je od tří do šesti, sedmi let – toto tříleté období se především v mateřských školách dále dělí na mladší děti a předškoláky, to jsou děti, které jsou v mateřských školách poslední rok před nástupem do základní školy, mezi předškoláky se mohou objevit i děti, které mají odklad školní docházky

Vývoj předškolního dítěte zásadně ovlivňuje výchova, vzdělávací procesy, ať už spontánní či záměrné, a v neposlední řadě i vliv rodiny a okolí (Průcha, J., Koťátková, S., 2013).

Tříleté až pětileté děti mívají nepřeberné množství energie, zvědavosti a nadšení. Jejich přirozeným projevem je pohyb. Bývají zvědavé, a do všeho, co je zaujme, se pouštějí s obrovskou chutí. V každé jejich činnosti, v každém projevu či vyjádření, se

projevuje jejich kreativita a fantazie. Díky rozvíjícímu se intelektu a díky rozšiřující se slovní zásobě dokáže dítě v předškolním věku lépe chápat a řešit problémy, dokáže se více a srozumitelněji vyjadřovat a uvědomovat si svoje potřeby a přání. V tomto věku začínají děti toužit po vlastní nezávislosti, ale přesto potřebují i cítit oporu a podporu dospělých (Allen, E., Marotz, L., 2005).

V **širším slova smyslu** lze, podle slov J. Langmeiera a D. Krejčířové, označit za předškolní věk období od narození až do vstupu do školy. Toto širší pojetí má sice svůj praktický význam v ohledech plánování sociálních a výchovných opatření, ale má i svá úskalí. Svádí nás k tomu, abychom vývojové potřeby dětí srovnávaly. Rozdíly, které potom vidíme mezi mladším předškolním dítětem, a starším předškolním dítětem, vedou k úvaze, že lze dosáhnout stejného výsledku ve výchově a vzdělání u dětí v mateřské škole jako v jeslích. Je proto tedy nezbytné, abychom si všímali u každé etapy vývoje jednotlivých charakteristik a odlišovali je od mladších a starších předškoláků. V **užším slova smyslu** lze chápat předškolní období jako období mateřské školy, ale ani zde nesmíme zapomínat, že nelze všechny děti srovnávat. Některé děti mateřskou školu vůbec nenavštěvují a jsou odkázáni čistě na rodinnou výchovu. Rodinná výchova je základním kamenem, na kterém mateřská škola dále staví a rozvíjí předškolní dítě (Langmeier, J., Krejčířová, D., 2006).

1.2 Fyzický vývoj

Fyzický vývoj předškolního dítěte si můžeme rozdělit na dvě hlavní vývojové oblasti: tělesnou a motorickou. Pod každou z nich patří velké množství dovedností a znalostí. Obě tyto vývojové oblasti spolu úzce souvisejí a navzájem se prolínají. Ani jedna z oblastí by proto neměla být v rozvoji dítěte opomíjena.

1.2.1 Tělesná oblast

Tělesný vývoj dítěte a jeho růst vnímáme jako největší úkol raného dětství. Jedná se o individuální proces, který je ovládán dědičnými faktory a také je ovlivňován prostředím, ve kterém se dítě nachází. „*Tělesná vyspělost (tedy váha a výška) není a*

ani nemůže být prvořadým ukazatelem zralosti, ale je třeba brát ji v úvahu“ (Bednářová, J., Šmardová, V., 2010, s. 2).

Dítě ve třech letech roste pomaleji než v předchozím věku. Za rok vyroste průměrně o 5 až 7 cm a jeho výška dosahuje přibližně skoro dvojnásobku délky porodní. Postoj tříletého dítěte je vzpřímenější, obvod hlavy je stejný jako obvod hrudníku, břicho už přestává být vystouplé. Má všechny mléčné zuby. Tepová frekvence tříletého dítěte je v průměru 90 až 110 tepů za minutu. Dítě ve čtyřech letech věku se podobá přibližně tříletému, za rok vyroste průměrně o 5 cm, obvod hlavy se již neměří. Zvyšuje se na rozdíl od tříletého zřetelná ostrost. V pěti letech začíná mít tělo dítěte proporce dospělého jedince, velikost hlavy je zhruba stejná jako u dospělého. Některým dětem mohou začít vypadávat mléčné zuby a dítě v tomto věku má již dobře rozvinuté binokulární vidění. Dítě v šesti letech roste pomalu a vyrovnaně. Objevuje se výrazný nárůst svalové hmoty. Děti v tomto věku působí vytáhlým dojmem, protože kosti horních a dolních končetin jsou ve fázi rychlého růstu. Není neobvyklé, že dochází i k vypadávání mléčných zubů a k růstu druhých, stálých zubů. Rysy v obličeji se začínají podobat rysům dospělého člověka. Střídají se chvíle únav s přívaly velké energie. Děti mohou být častěji nachlazené. Dochází ke změně oční bulvy – tvaru i velikosti. Srdeční puls se ustálil zhruba na 80 - ti tepech za minutu.

1.2.2 Motorická oblast

Ovládat různé části těla a schopnost pohybu dítěte je ovlivněné motorickým vývojem. Ten závisí na smyslovém vnímání, zdravém nervovém systému a na zralosti mozku. Je zapotřebí motorický vývoj neustále procvičovat. Motorický vývoj můžeme rozdělit na takové tři části: reflexivní, hrubá a jemná motorika.

- *„Reflexivní – pohyby, které jedinec vykonává na základě impulzů do nervového systému a nemůže je ovládat vůlí.*
- *Hrubá motorika – práce velkých svalů umožňující lokomoci (např. chůzi, skákání, plavání) i nelokomoční pohyby (např. sezení, tahání a strkání, sezení ve dřepu).*

- **Jemná motorika** – motorika prstů a artikulačních orgánů, vypovídá o manipulačních schopnostech typu stavění z kostek, zapínání knoflíků nebo zipu a čištění zubů“ (Allen, E., Marotz, L., 2005, s. 30).

V oblasti motoriky je také důležitá **grafomotorika**, která je ovlivněna úrovní jemné a hrubé motoriky, pohybovou koordinací, psychickým vývojem a je pro děti v předškolním věku předpokladem pro snadnější psaní (Zelinková, O., 2001).

Děti ve třech letech se rády pohybují do rytmu hudby, dokážou skákat na místě, udržet rovnováhu na jedné noze, ale jen na velmi krátkou dobu, házet míč, i když ne ještě zcela přesně a daleko, trefit se do míče nohou. Při chůzi ze schodů potřebují ještě oporu dospělého. Většinou se nají samy, někdy s menší dopomocí. Rády kreslí, ale tužku či jinou kreslicí pomůcku ještě nedrží správně. Snaží se o svislé, vodorovné i kruhové tvary. Kolem čtvrtého roku už děti zvládnou chodit po čáře namalované na zemi, přeskočí překážku, ovládají pohyb na dětských prolézačkách, zlepšují házení míčem, zvládají se vyhýbat překážkám i při jízdě na odrážedle, kole, tříkolce. Ze schodů už dokážou chodit samostatně i se střídáním nohou. Kreslí už s nějakým záměrem, držení kreslicího materiálu se zlepšuje (držení tužky ve třech prstech), hrají si s modelínou a tvarují poznatelné objekty (například jednoduchá zvířata nebo věci). Dokážou se zabavit při navlékání korálků, skládání různých drobnějších stavebnic nebo puzzlů.

Děti v pěti letech jsou už motoricky vyzrálejší, udrží rovnováhu na jedné noze, ovládají chůzi po kladině, chůzi pozpátku, hází a chytají míč, skáčou snožmo i po jedné noze, některé děti zvládají jízdu na kole. Ze stavebnic už dokážou stavět podle své fantazie s nějakým konkrétním cílem stavby a začínají se snažit stavět i podle pokynů, podle plánu. Sebeobslužné činnosti zvládají na výbornou. Umí zacházet s přiborem. S tužkou i fixem zachází velmi dobře, dokážou i obkreslit různé tvary a třeba i písmena, vybarvovat omalovánky, stříhat nůžkami podle čáry, začíná se prosazovat dominantní ruka. V šesti letech už děti většinou ovládají koordinaci pohybu. Hrubá i jemná motorika se začíná zdokonalovat. Děti v tomto věku velmi rády běhají, skáčou, lezou, šplhají a hází. Jsou děti, které zvládnou skákat přes švihadlo. Pohyb je pro ně naprosto přirozenou součástí. Koordinace oka a ruky začíná být mnohem lepší. Díky lepší

motorice už ovládají jízdu na kole, ale i plavání a hry s míčem. Baví je výtvarné činnosti – modelování, kreslení, malování, obkreslování, různé druhy experimentování. Děti v tomto věku už se zpravidla dokážou podepsat, poznat některá písmena. Baví je skládat z papíru a vystřihovat. Většinou už víme, která ruka bude dominantní.

„V celku bychom motorický vývoj mohli označit jako stálé zdokonalování, zlepšenou pohybovou koordinaci, větší hbitost a eleganci pohybů“ (Langmeier, J., Krejčířová D., 2006, s. 88).

1.3 Psychický vývoj

Psychický vývoj předškolního dítěte je závislý na kognitivních (poznávacích) procesech a osobnostně-sociálním rozvoji.

1.3.1 Kognitivní (poznávací) procesy

Slovo kognitivní pochází z latinského *cognito* = poznání. Jde tedy o všechny duševní procesy a vlastnosti osobnosti, které umožňují poznávání v nejširším slova smyslu. (Nádvorníková, H., 2011). Kognitivním vývojem chápeme mentální schopnosti dítěte a rozvoj jeho intelektu. Pomáhá nám určovat, do jaké míry jsou předškolní děti schopné hodnotit různé informace, myšlenky, zda jsou schopné dělat rozhodnutí, porozumět pravidlům, představovat si různé možnosti a zda jsou schopné řešit problémy i s jejich následky. Kognitivní vývoj velmi úzce souvisí i s dalšími oblastmi vývoje jako například percepční rozvoj, motorika a další, nelze je tedy brát jako samostatnou složku vývoje.

Dá se říci, že mezi nejdůležitější složky poznávacích procesů patří zejména percepční vnímání, představivost a fantazie, paměť, myšlení, řeč a komunikace.

Percepční rozvoj

Smyslové vnímání je každému jedinci dáno již při narození. Zráním, učením a získanými zkušenostmi se vnímání stále zdokonaluje.

Rozvíjíme zrakové vnímání, které nám napomáhá k lepší pozornosti, koordinaci pohybů, k celkovému vnímání světa. Děti v předškolním věku dokážou rozlišit nejprve čtyři základní barvy, z určité vzdálenosti i pojmenovat určité předměty. To vše se během předškolního období rozvíjí a na konci tohoto období již většinou děti zvládnou rozlišit více barev včetně odstínů, rozlišovat tvary i z určité vzdálenosti, všimnout si i drobných rozdílů (Nádvorníková, H., 2011).

Velmi důležitým prvkem pro rozvoj řeči u předškolního dítěte je sluchové vnímání. Pro rozvoj sluchového vnímání je nezbytné děti učit naslouchat čteným pohádkám, příběhům, písničkám. Nabízet hry pro rozvoj sluchu jako například odkud pochází zvuk, co zvuk vydává, rozlišování zvuků. Podporovat slovní hříčky jako rozlišování slabik, hledání rýmů, rozpoznávání hlásek. Neměla by být opomíjena ani sluchová paměť procvičována zapamatováním si říkadel, písniček, básniček, zadáváním různých úkolů pro zapamatování. Je velmi důležité hlídat u dětí v předškolním věku, zda nemají sluchovou vadu (Bednářová, J., Šmardová, V., 2010).

Vlastnosti předmětů, jevů a vztahů mezi nimi poznáváme pomocí čichového a chuťového vnímání. Tříleté předškolní dítě většinou rozliší chuťové a čichové podněty jako dobré nebo špatné, až s dalším vývojem začíná rozlišovat základní vlastnosti jako sladké, slané, kyselé, hořké, s přibývajícimi zkušenostmi dokáže posoudit i jejich jemnější odstíny jako třeba sladkokyselé (Nádvorníková, H., 2011).

Představivost, fantazie

Představivost a fantazii je třeba v předškolním věku nepotlačovat, naopak je důležité ji podporovat v jejím rozvoji. Pomocí ní vyniká výrazný rys osobnosti dítěte, je základem tvořivosti, originality, flexibility v myšlení. S rostoucí kvalitou paměti, množstvím podnětů působících na dítě, dochází v předškolním věku k výraznému rozvoji představivosti. Předškolní dítě dokáže udržet v paměti působící podněty a později si je vybavit, s pomocí fantazie si tyto svoje představy proměňují v obrazy.

„Fantazie dítěte ještě není korigována kritickým myšlením, takže je zcela spontánní a bohatá – mluvíme o „zlatém věku fantazie“. Dítě má zálibu v pohádkách a v příbězích,

kde se fantazie uplatňuje, dokáže pochopit humor, nonsense (např. na stromě rostou klobouky)“ (Nádvorníková, H., 2011, str. 62).

Pro předškolní dítě není problém nakreslit zelené sluníčko, protože mu je zrovna špatně, nakreslit kytičce oči a pusu, protože se dívá na maminku. Díky fantazijním představám mohou jejich oblíbené hračky dostávat živou podobu. Velkou úlohu v rozvoji představivosti a fantazie zastává hra. Ve hře dítě může projevit naplno svoji fantazii, používat své originální nápady, výmysly. V předškolním věku, někdy dříve, někdy později, si může dítě v průběhu hry vytvořit svého fiktivního kamaráda, může jich být i více, se kterými jedná jako doopravdy. Aby podtrhlo realitu svých fantazijních představ, rádo používá různé převleky, líčidla, rekvizity. Hru, ve které jsou používány různé rekvizity, pomůcky, hračky, označil Piaget jako stadium symbolické hry. „*Symbolická hra znamená vrchol dětské hry. Symbolická hra není jen asimilací skutečnosti subjektu, jako je hra vůbec, ale také asimilací založenou na symbolické řeči (a jí také zpevňovanou), kterou si subjekt konstruuje a může přetvářet podle svých potřeb*“ (Piaget, J., 1997, str. 57 - 58).

Úroveň dětské hry velmi zásadně ovlivňuje složení a dynamika skupiny, vybavení pomůckami, hračkami, prostředím, kde se hra uskutečňuje. Děti ve skupině se při hře snaží spolu aktivně komunikovat, domlouvat se na pravidlech, řešit problémy, přijmout vůdčí pozici nebo se naopak podřídí roli. Dá se říci, že v mateřských školách se nejvíce střídají tři druhy her.

- **Volná hra**, která je založena na jejich spontánním projevu, nápadu, děti se samy rozhodují, s čím nebo na co si budou hrát, učitelka se snaží do hry téměř nevstupovat.
- **Organizovaná (iniciovaná) hra**, kterou nabídne dětem učitelka. Ta určuje pravidla i způsob realizace. V takovéto hře má učitelka svou roli, buď jako přímý účastník nebo jako organizátor hry.
- **Didaktická hra**, která je učitelkou nabízena dětem s jasným vzdělávacím nebo rozvojovým cílem. Učitelka má hru na starosti, připravuje didaktické pomůcky, materiály, úkoly, nachystá potřebné podmínky. Vše při hře pečlivě sleduje, komentuje, povzbuzuje, eventuálně nabízí možnost řešení. Na závěr

provede s dětmi zpětnou vazbu, jak se dařilo, co by šlo zařídit jinak, co se líbilo, nelíbilo, proč (Průcha, J., Kořátková, S., 2013).

„Hra podporuje učení i zrání organismu a zakládá stabilitu a odolnost dětské osobnosti pro budoucnost“ (Průcha, J., Kořátková, S., 2013, s. 107).

Paměť

„Paměť patří k základním psychickým předpokladům, na nichž stavějí naše vzdělávací systémy – ve vzdělávání dětí, mládeže i dospělých. Informace a poznatky (tj. učivo) je třeba nejen sledovat, ale i udržet si je v paměti a následně si je vybavit a reprodukovat nebo vhodně používat. Proto je do jisté míry úspěšnost či neúspěšnost vzdělávání konkrétního jedince dána i úrovní jeho paměti“ (Nádvorníková, H., 2011, s. 74).

U dětí v předškolním věku se paměť rychle rozvíjí. Kolem třetího roku si dítě zážitek obvykle pamatuje jen pár měsíců, ke konci předškolního období to již může být i několik let, nebo třeba do konce života. Pro předškolní děti bývá snadnější zapamatovat si prožité situace než pouhé slovní vyjádření. Proto by měla být v procvičování paměti věnována velká pozornost názornému učení. V tomto věku je nejčastější rozvíjení paměti zrakové a sluchové. Nejvhodnější pomůckou v mateřské škole v rozvoji paměti jsou hry, například Pexeso, Zopakuj po mně, Poznej, co se ztratilo a mnoho dalších. Vhodné jsou i různé komunitní nebo ranní kruhy, kde si děti vybavují a navzájem sdělují různé zážitky a prožitky.

Myšlení

„Kolem čtyř let se vývoj inteligence dítěte dostává z úrovně předpojmové (symbolické) na vyšší úroveň názorového (intuitivního) myšlení. V předchozím stadiu předpojmovém užívalo slov nebo jiných symbolů jako předpojmů – napůl ještě vázaných na individuální předměty, napůl již směřujících k obecnosti. Nyní již uvažuje v celostních pojmech, které vznikají na základě vystižení podstatných podobností“ (Langmeier, J., Krejčířová, D., 2006, s. 90).

„Je základním předpokladem pro chápání souvislostí v životě, umožňuje orientaci v různých situacích, jejich řešení i dovednost vhodně reagovat (přizpůsobovat se situaci nebo ji podle podmínek měnit). Je základem vzdělávání ve všech etapách života“ (Nádvorníková, H., 2011, s. 80).

První projevy v myšlení můžeme vidět ve snaze využívat předměty u dětí v nízkém věku, kdy ještě nedošlo k osvojení řeči. Je to období předřečového myšlení. S postupným osvojováním slov si dítě pojmenovává věci a činnosti do slovních výrazů, tzv. symbolů. Nejčastěji se označuje jako fáze symbolického myšlení. V předškolním věku přechází dítě ze symbolického myšlení do fáze názorového myšlení. Především s rozvojem řeči dokáže dítě analyzovat (rozkládat celek na části), provádět syntézu (skládat části v celek), srovnávat (tvar, barvu, velikost) a slova zobecňovat (pes, kočka, medvěd patří mezi zvířata). Děti v tomto věku mají potřebu vše zkoumat, pochopit souvislosti, vztahy, často používají otázku proč?

Myšlení můžeme zjednodušeně popsat ve třech úrovních, které se spolu navzájem prolínají:

- 1. „Názorně-činnostní myšlení**, kdy dítě postihuje vztahy mezi věcmi a jejich vlastnostmi ve vlastní činnosti (manipulaci, zkoušením). Dítě např. nedokáže odhadnout, jak postavit stavbu z nestejně vysokých kostek, ale při vlastní manipulaci na řešení dojde. Slovně je však nedokáže zdůvodnit.
- 2. Názorně-obrazné myšlení** je už rozvinutější forma, kdy bezprostřední činnost s věcmi není nezbytná. Skutečné předměty si dítě dokáže nahradit pomůckami, obrázky či modely.
- 3. Slovně-logické myšlení** je ještě vyšší forma, kdy již dítě nepotřebuje vnímat skutečnost ani její model, ale myšlenkové operace vytváří jen na základě slovních podnětů, tedy ve svých představách (např. učitelka dává dětem hádanky nebo vypráví příběh a dítě domýšlí jeho pokračování). To však jde pouze tehdy, má-li dítě dost konkrétních představ, o něž se může opřít“ (Nádvorníková, H., 2011, s. 81-82).

J. Piaget (1970) označuje rozumový vývoj v předškolním věku dítěte jako období předoperační, ve kterém ještě dítě nedokáže pochopit myšlenkové operace. Piaget toto období ještě dále člení:

- *„Období předpojmové a symbolické inteligence (2-4 roky). Dítě se teprve učí zvládat jazyk. Podle Piageta zatím myslí v tzv. předpojmech. Slova, která zná, a jeho představy ještě nejsou logicky organizovány. Předpojem je konkrétním označením objektu, který nemá obecnou platnost. Dítě už má určité informace o světě, ale tyto znalosti jsou útržkovité a chybí pochopení obecnějších pravidel.*
- *Období názorného, intuitivního myšlení (4-7 let). Myšlení je nyní vázáno na to, co dítě vnímá nebo si umí představit. Již uvažuje v celostních pojmech, které vznikají na základě vystižení podstatných podobností objektů a jevů. Myšlení je intuitivní, egocentrické (dítě není schopno uvědomit si názor druhého člověka nebo vidět svět jeho očima), antropomorfní (přenášení lidských vlastností, rysů a myšlení na zvířata a neživé předměty) a magické“ (Zelinková, O., 2001, s. 96-97).*

Řeč a komunikace

„Komunikace je velmi významnou součástí všech sociálních procesů a zároveň je nezbytným předpokladem všech vyšších myšlenkových operací“ (Nádvorníková, H., 2011, s. 93).

Na celkový vývoj dítěte má bezesporu velký vliv rozvoj řeči. Řečové dovednosti umožňují dětem rozvíjet myšlení, zkvalitňují poznávání, učení. Rozvoj řeči dětem napomáhá k lepší socializaci – ovlivňuje jejich postavení ve skupině, přijímání jejich osobnosti druhými, ke komunikaci. Důležitou součástí vývoje řeči je zrakové a sluchové vnímání, ale také prostředí, ve kterém dítě vyrůstá. V prvním roce života dítěte může být řečové období označováno jako předverbální fáze. Dítě se vyjadřuje tělesnými pohyby nebo zvuky (např. pláč). Po této fázi následuje fáze verbální, kdy dítě začíná své myšlenky a názory vyjadřovat slovně. *„Většina dětí zřejmě chápe různé pojmy a vztahy mezi nimi dlouho před tím, než je dokáže slovně popsat. Jinak řečeno, dítě si nejprve*

osvojuje receptivní jazyk (porozumění) a pak teprve jazyk expresivní (vyjadřování)“ (Allen, E., Marotz, L., 2005, s. 34).

„Vývoj řeči a komunikačních dovedností je u každého dítěte ukazatelem jeho celkové mentální vyspělosti. Prostřednictvím řeči a komunikace se uskutečňuje většina procesů vzdělávání a výchovy dětí“ (Průcha., J., Koťátková., S., 2013, s. 38).

U dětí na začátku předškolního období ještě není výslovnost hlásek zcela správná. Dokonalá výslovnost přichází až s postupným osvojováním si řečových dovedností a získáváním poznatků a zkušeností. Před nástupem do školy by mělo předškolní dítě ovládat porozumění řeči, správnou artikulaci hlásek, udržet tempo a plynulost řeči a mít bohatou slovní zásobu. Nejdůležitější vliv na rozvoj řeči nastává v rodině. Jestliže je v rodinách nabízeno dětem dostatečně podnětné prostředí podporující jejich rozvoj, je i rozvoj řeči snazší. Rodiče by neměli zapomínat se svými dětmi mluvit (především mluvit na ně a dožadovat se zpětné vazby, odpovědi), číst jim pohádky, ukazovat obrázky. Vágnerová uvádí, že v předškolním věku je naprosto běžné, že dítě ve svém vyprávění zapomene na podstatné části vyprávěné situace, díky těmto opomenutým důležitostem se stává vyprávění pro posluchače nesrozumitelné. V tomto momentu dítě předpokládá, že posluchač ví to stejné, co on. Jedná se o typický rys myšlení v komunikaci předškolního dítěte – egocentrismus (Vágnerová, M., 2000).

1.4 Socializace

„I když pojem socializace bývá definován různě široce, v podstatě se předpokládá, že socializační proces zahrnuje tři vývojové aspekty:

- 1. Vývoj **sociální reaktivity**, tj. vývoj bohatě diferencovaných emočních vztahů k lidem v bližším vzdálenějším společenském okolí...*
- 2. Vývoj **sociálních kontrol** a hodnotových orientací. Jde především o vývoj norem, které si jedinec postupně vytváří na základě příkazů a zákazů udělovaných mocnými dospělými a které pak přijímá za své...*
- 3. Osvojení **sociálních rolí**, tj. takových vzorců chování a postojů, které jsou od jedince očekávány ostatními členy společnosti, a to vzhledem k jeho věku,*

pohlaví, společenskému postavení, apod...“ (Langmeier, J., Krejčířová, D., 2006, s. 93-94).

Je známé, že socializace probíhá po celý život každého jedince. Její tempo a způsob je u každého jedince značně rozlišná. Je to způsobeno mnoha faktory působícími na dítě, jako například prostředí, ve kterém vyrůstá, genetické vybavení, ekonomické podmínky a další. Mezi základní aspekty osobnostního a sociálního vývoje se považují chování dítěte, morálka, vztahy ke kamarádům, rodičům, ostatním příbuzným, i všem lidem v jeho okolí, přijímání pravidel, jeho herní a pracovní aktivity, a v neposlední řadě také to, jak dítě vnímá samo sebe. Na začátku předškolního období se v dítěti utvářejí základy sebepojetí – tedy to, jak je dítě schopné samo sebe vidět. Některé děti s nástupem do mateřské školy získají první zkušenosti v odloučení na krátkou dobu od matky. V mateřské škole se dítě učí jednat s druhými (vytvářet vztahy mezi dětmi i dospělými), nést odpovědnost za svoje chování, řešit konflikty, trpělivosti, seberealizaci, osvojují si prosociální chování, přijímání pravidel. *„Rozvoj prosociálního chování, které lze charakterizovat jako pozitivní, respektující ostatní. Jeho rozvoj je spojen s dosažením určité úrovně empatie, se schopností ovládnutí agresivity a vlastních aktuálních potřeb“ (Vágnerová, M., 2000, s. 123).*

„V naší dnešní společnosti dochází k socializačnímu tlaku na dítě spíše pozvolna a postupně, zpravidla zejména během třetího roku života a pak po celou dobu předškolního období“ (Langmeier, J., Krejčířová, D., 2006, s. 95).

2 NETRADIČNÍ VÝTVARNÉ TECHNIKY A POMŮCKY

„Výtvarná výchova je esteticko-výchovný předmět, jehož cílem je naučit děti a žáky vnímat, prožívat, hodnotit a tvořit krásno. Je zastoupena v rámcových vzdělávacích programech všech úrovní a typů škol.....také výrazové možnosti výtvarné výchovy doznaly četných změn. Vedle klasických technik kresby, malby a prostorového vytváření se objevují alternativní a kombinované výtvarné techniky, mnohdy inspirované uměleckými směry 20. a 21. století“ (Bečvářová, I., 2015, s. 9).

„Soudobé výtvarné postupy v sobě nesou nové možnosti výrazu. Dospěli k nim umělci dvacátého století, které vzrušovala otázka, jak a čím tvořit. Chápali se hmot a nástrojů, které do té doby výtvarné umění neznalo, a nezvykle je používali. Tak vnesla první polovina našeho století do výtvarného umění netradiční postupy, které vycházely z prohloubeného vztahu umělců ke světu, k životu a k lidskému nitru. Některé postupy se uplatnily jen jednou nebo v díle jediného umělce, jiné získaly stálé místo ve výtvarném umění. Mnohých inspirativních podnětů se ujali umělci dalších generací, protože v nich objevili oslovující výtvarné a výrazové prostředky“ (Roeselová, V., 1996, s. 198).

„Smyslné prožívání netradičních výtvarných postupů vyžaduje aktivitu a přirozenou spontaneitu. Aby učitel vytvořil potřebnou atmosféru, musí podporovat vnitřní sebejistotu dětí a získat si jejich plnou důvěru“ (Roeselová, V., 1996, s. 200).

Mezi netradiční výtvarné činnosti se řadí každá taková technika, ve které je obsažen jiný než klasický postup či materiál. Publikaci, která by se zabývala čistě jen netradičními technikami, není na našem trhu k dispozici. Netradičních technik existuje nepřeborné množství. V jejich postupech lze využít velké množství materiálů a pomůcek, známých i méně známých. Záleží především na zkušenostech, nápadech, fantazii a tvořivosti pedagoga, který danou činnost nabízí a realizuje. Ve své práci jsem se zaměřila na takové techniky, o kterých si myslím, že mohou být využity téměř v každé mateřské škole. Pro lepší přehlednost jsou techniky seřazeny podle abecedy.

Batika

Batikování je velmi starý způsob zdobení látky. Práškové barvy na textil rozmícháme ve vodě, připravený textil v této vodě povaříme. Můžeme textil i předpřipravit třeba ovázáním, tím nám vzniknou zajímavé ornamenty. V dnešní době lze batikovat už i za studena, ale k tomu je třeba použít speciální barvy (Vaculíková, M., 2016).

Batika sypaná

Je alternativa klasického batikování, jen na vlhkou látku nanese barvu na textil v prášku, několik různých barev. Vzniklé barevné tečky se díky vlhkosti rozpouštějí a obarvují látku (Vaculíková, M., 2016).

Bubble art

Netradiční technika, kdy pomocí brčka vytvoříme v nádobě s vodou bubliny. Přidáme barvu a obarvené bubliny můžeme otisknout na plochu. Vznikají neobvyklé obrazce, které můžeme ještě volně dotvářet (vlastní zdroj).

Decoupage

Jde o techniku, která je známější pod českým názvem ubrousková technika. Z ubrousků vystříháme motivy, které pomocí speciálního lepidla na ubrouskovou techniku (lze použít i Herkules), přeneseme na předmět, který chceme zdobit. Zdobit můžeme předměty nejrůznějšího materiálu – dřevo, textil, papír, polystyren, porcelán a další (Vaculíková, M., 2016).

Dekalk – otisk

Asi nejznámější technika, při které se přenáší určitý reliéf na plochu. Tiskát můžeme část těla (nejznámější otisk ruky), ale i kusy látek, provázky, přírodní materiály, houbičky a mnoho dalšího. Do vzniklých obrazů tisku můžeme ještě dokreslovat (Bečvářová, I., 2015).

Dekoláž

Výtvarný postup založený na strhávání či protrhávání, proto se také dekoláž někdy nazývá jako protrhávaná koláž. Princip je založený na stejném základu jako koláž – dítě lepí na plochu různé druhy papíru, ale do více vrstev. Po zaschnutí se v pruzích nebo malých plochách strhává papír na různých místech koláže až k nejspodnější vrstvě (Bečvářová, I., 2015).

Dripping – litá kresba

Práce s barvou, kdy je barva chápána jako hmota, která zanechává ploché i plastické barvené povrchy. Řídká barva se lije z kornoutu, lžice, apod. a vznikají linie odpovídající velikosti otvoru nádoby. Hustší barva už nás přivádí k myšlence otiskování, barevné skvrny přetištěné na druhý papír, či přenesené z hadru či papíru nabízí dětem vstup do jejich fantazijního světa. Při otiscích do hlíny lze využít i dalších pomůcek jako pera, hřebíčky, drátky....(Roeselová, V., 1996).

Drhání

Textilní umění, kdy se vázají třásně pomocí uzlů. Je důležité, naučit se vázat některé druhy uzlů. Pak už nic nebrání zhotovit si výrobek (Kociánová, L., Nováková, J., Šťástková, L., 1998).

Enkaustika

Výtvarná technika založená na malování horkým i studeným voskem. Pomocí enkaustické žehličky se přenáší vosk na křídový papír a vytváří různé obrazy. Lze využít i bezpečnější způsob práce, kdy se na křídový papír dá kousek voskovky a poté přejeďte žehličkou (Chýle, P., 2009).

Frotáž

Je takový výtvarný postup, ve kterém získáváme zajímavě strukturovanou plochu pomocí protiskování struktury přes papír vhodným kreslícím materiálem. Nejvhodnější

je použití měkké tužky, pastelky, voskovky, uhlu nebo rudky. Na frotáž můžeme použít dřevo, různé druhy textilií, ale spoustu dalších materiálů (Bečvářová, I., 2015).

Grafika

Taková výtvarná technika, při které se využívá tisku z výšky, z hloubky, z plochy. Nejznámější pravděpodobně bude linoryt (Bečvářová, I., 2015).

Koláž

Jedna z nejznámějších technik, kdy vytváříme obraz nalepováním různých druhů materiálů na plochu. Materiál je opravdu různorodý, záleží jen na fantazii výtvarníka, lze použít papír, staré jízdenky, noviny, kousky látek, provázky a mnoho dalších. Do papírových koláží můžeme taky dokreslovat nebo domalovávat, stejně tak je můžeme využít k dalšímu otiskování (Roeselová, V., 1996).

Land art

Jak napovídá překlad názvu land – země, art – umění, volně přeloženo tedy umění země. Technika, při které není až tak důležitý výsledek, jako spíše prožitek. Tuto techniku můžeme popsat jako zásah v přírodě nebo práci v přírodě s neobvyklým materiálem. Materiály mohou být různé jako zemina, hlína, písek, kameny, větve, listí, sláma, voda ve všech podobách, ale i stuhy, lana, plátna, apod (Bečvářová, I., 2015).

Linoryt

S použitím rydla do části lina vyryjeme předem promyšlený tvar, přetřeme pomocí válečku, který je namočený v barvě, vystouplá místa a otiskneme na plochu. Jedná se o grafickou techniku, tedy otisk z výšky (Křížová, Ž., 2014).

Magic art

Jedná se o techniku tzv. kouzelného malování. Bílou voskovkou si dítě nakreslí předem promyšlený obrázek. Kouzlo spočívá v tom, že díky mastnotě voskovek se na

nich nedrží vodové barvy, proto nakreslený obrázek přetřeme vodovými barvami a obrázek nakreslený voskovkou krásně vynikne. Jednodušší varianta pro menší děti je použití barevných voskovek, aby viděly, co kreslí (Sýkorová, B., 2009).

Muchláz

Jedna z technik, kdy si děti procvičí jemnou motoriku mačkáním papíru. Zmačkaný a rozbalený papír se následně ponoří do řídkého roztoku barvy a usuší. V prasklinách papíru se barva uchytí, děti rozvíjí své asociační schopnosti a mohou muchláz využít pro další tvoření (Roeselová, V., 1996).

Mramorování

Název pochází z anglického marbling. Je to technika, kdy díky speciálním barvám, ozdobíme různé předměty (papír, dřevo, keramické výrobky, apod.). Do nádoby s vodou nakapeme pár kapek barvy, ponoříme předmět do připraveného roztoku, vyndáme a necháme zaschnout. Nahradit mramorování lze zapouštěním barev do klovatiny, je to dostupnější verze, kdy barvy v klovatině tvoří zajímavé obrazce (OPTYS, spol. s. ro., 2007 - 2017).

Mramorování pěnou na holení

Technika, ve které se využije klasická pěna na holení, která se nastříká na omyvatelnou podložku, rozetře se špachtlí a do připravené pěny se nakape pár kapek barvy. Do obarvené pěny se namočí čtvrtka, po setření pěny se ukážou zajímavé obrazce vzniklé spojením pěny s barvou (Výtvarka.eu, web).

Odkrývací technika

Další z velmi známých technik, kdy dítě přetře čtvrtku voskovkou nebo kouskem svíčky, přes voskový podklad se natře černá tuš nebo tmavá temperová barva. Po zaschnutí se ostrým nástrojem (hřebík, jehla, apod.) vyrývá motiv obrázku (Křížová, Ž., 2014).

Prstová malba

Technika je hojně využívána v mateřských školách. Děti rukama namočenými v prstových barvách vytvářejí různé abstraktní obrazy, nebo jen otiskují své dlaně (chodidla) a dalším kreslícím materiálem dotváří obraz do finální podoby (vlastní zdroj).

Quilling

Je technika založena na práci s papírem. Nastříhané proužky papíru se namotávají na quillingové pero, vzniklé spirály se formují do různých tvarů – kapka, kolečko, apod. Tyto tvary můžeme pomocí lepidla připevňovat na plochu nebo spojovat do složitějších obrazců (it2b s.r.o., 2009).

Roláž

Dá se říci, že je roláž součástí koláže, jen se dodržuje jiný postup. Fotografie, geometrický tvar nebo obrázek dítě nastříhá na úzké proužky, které následně lepí na čtvertku. Může využít způsob práce rozsouvání, kdy jsou proužky dál od sebe a vyvolávají v nás pocity pohybu nebo deformace, nebo naopak vyklápění, kdy dítě vyklápí jeden či více vystřižených dílů podél hrany geometrického tvaru do bílé plochy papíru (Roeselová, V., 1996).

Savování

Jedna z možností, jak odbarvit nebo zesvětlit látku, nejlépe z vlny či bavlny v tmavých odstínech. Savování můžeme chápat jako opak batikování. Na odbarvení buď použijeme rozprašovač s roztokem Sava, kdy stříkáme přes šablony na látku, nebo můžeme namáčet třeba provázek do sava a následně přitisknout na látku. Díky chemické reakci vyniknou zajímavé obrazy. Je důležité pracovat v dobře odvětrané místnosti nebo venku (Brýdová, M., 2008).

Sklomalba

Na připravenou skleněnou desku se nanese na celou plochu barva. Po zaschnutí se do barvy vyškrábává jehlou obrázek. Na opačnou stranu desky se na vyškrabané místo nanese barva, tím vynikne vyškrabaná část. Jinou, známější verzí, je malování na sklo speciálními barvami, které po zaschnutí vytvoří obrázek, kterým si můžeme ozdobit například okna (Kociánová, L., Nováková, J., Štásková, L., 1998).

Slané těsto

Tento materiál je velmi nenáročný, a celkem dostupný. Ze slané těsta může dítě tvořit jakékoliv tvary. Výrobky se mohou doplnit dalším materiálem jako korálky, provázky, koření. Po uschnutí, které probíhá v troubě, se mohou výrobky domalovat barvami a přestříkat bezbarvým lakem (Kociánová, L., Nováková, J., Štásková, L., 1998).

Textilní aplikace, koláž

Technika zdobení textilu. Na plochu naaranžujeme textilní odstřížky, které přišíjeme, přišpendlíme nebo přilepíme. Můžeme použít fixy nebo tuš k celkovému dotvoření koláže (Bečvářová I., 2015).

Vymývaná klovatina

Technika, kdy štětcem namočeným v klovatině na plochu nakreslíme jakýkoliv motiv nebo obraz, podle schopností dětí. Po zaschnutí přetřeme suchou křídou nebo pastelem a klovatinu vymyjeme. Po vymyté klovatině nám zbyde bílá barva plochy. (Výtvarka.eu, web).

Xerokopie

Zajímavé předměty a struktury (např. papír, textilie, alobal, apod.) se naskládají na desku kopírovacího přístroje a pořídí se kopie. Před jejich zkopírováním můžeme předměty ještě upravit mačkáním, smotáním, prostřiháváním. Na vzniklých kopiích

jsou zdůrazněny světla a stíny, lze je ještě dotvářet dokreslováním, malbou apod. Xerokopie se označuje jako nepravá grafická technika (Bečvářová, I., 2015).

Jak nám říkají výše jmenované netradiční techniky, je možné používat jako pomůcky snad téměř vše. Na otiskování můžeme použít různé druhy houbiček, nitě, provázky, textilní materiály, papíry, ale i kousky lina, polystyren, korkové zátky, přírodní materiály, koláže. Na práci s barvou všechny možné nádoby, brčka, kornouty, lžíce, vidličky, kartáče a kartáčky, textilní materiály. Na tvoření koláží od starých novinových výtisků až po materiály jako kůže, textil, lino apod. Je možné využívat velké množství děrovaček, rydel, jehel, dlát a nožů, jen nesmíme zapomínat na to zásadní, a to je bezpečnost dětí, ale i nás dospělých. V dnešní době je již možné netradiční druhy materiálů a pomůcek sehnat jak přes internet, tak i v kamenných obchodech, kterých neustále přibývá a nabízí nám nepřehledné množství kreativních pomůcek a materiálů. V jejich využívání se tedy fantazii meze nekladou a vše je závislé na odhodlání, nápadivosti a tvořivosti pedagoga.

3 BEZPEČNOST PRÁCE A OCHRANA ZDRAVÍ

Na stránkách Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy se dozvídáme, že „Školy zajišťují bezpečnost a ochranu zdraví žáků při vzdělávání a výchově, činnostech s ním přímo souvisejících a při poskytování školských služeb (§29 školského zákona). K zabezpečení tohoto úkolu škola přijímá na základě vyhledávání, posuzování a zhodnocování rizik spojených s činnostmi a prostředím opatření k prevenci rizik (§§101,102 a ZP). Při stanovení konkrétních opatření bere v úvahu zejména takové možné ohrožení žáků v rámci školního vzdělávání (účast žáků na různých akcích pořádaných školou). Zároveň přihlíží k věku žáků, jejich schopnostem, fyzické a duševní vyspělosti a zdravotnímu stavu“ (MŠMT, 2013 – 2017).

Dále se dozvídáme, že „Škola podle školního vzdělávacího programu, zpracovaného na základě příslušného rámcového vzdělávacího programu, seznamuje žáky s nebezpečím ohrožujícím jejich zdraví tak, aby bylo dosaženo klíčových kompetencí vztahující se k ochraně zdraví žáků a jejich bezpečnosti. Tyto klíčové kompetence jsou vytvářeny na základě vzdělávacího obsahu – očekávaných výstupů a účelně zvoleného učiva. Ve školním vzdělávacím programu je ochrana a bezpečnost zdraví součástí výchovy ke zdravému životnímu stylu a zdraví člověka, chápanému jako vyvážený stav tělesné, duševní a sociální pohody. Jedná se o nadpředmětové téma, jehož součástí je mimo jiné dopravní výchova, ochrana člověka za mimořádných událostí, problematika první pomoci a úrazů, prevence sociálně patologických jevů, ochrana před sexuálním zneužíváním atp.“ (MŠMT, 2013 – 2017).

Z těchto informací je zřejmé, že základní pokyny o ochraně zdraví a bezpečnosti dětí v mateřských školách určují ředitelé škol podle právních předpisů a školských zákonů. Ředitelé škol vychází z Rámcového vzdělávacího programu předškolního vzdělávání (RVP PV), což je závazný dokument, který vymezuje hlavní požadavky, podmínky a pravidla pro vzdělávání dětí předškolního věku. RVP PV nám stanovuje hlavní cíle vzdělávání dětí. Nalezneme v něm pět klíčových kompetencí, jenž jsou popsány jako výstupy toho, co by mělo dítě na konci předškolního období ovládat.

- **Kompetence k učení**
- **Kompetence k řešení problémů**

- **Kompetence komunikativní**
- **Kompetence sociální a personální**
- **Kompetence činnostní a občanské**

V každé kompetenci je popsáno několik zásad, které musí být dodrženy a podrobněji zpracovány ve Školních vzdělávacích programech (ŠVP), které si každá škola přizpůsobuje svým potřebám. Ve Školním vzdělávacím programu jsou nastaveny podmínky předškolního vzdělávání, ty se musí dodržovat a jsou legislativně vymezeny příslušnými právními normami. Ředitelé škol také pravidelně zajišťují potřebná školení svých zaměstnanců týkajících se ochrany bezpečnosti a zdraví předškolních dětí. Zajištění bezpečnosti při výtvarných činnostech s použitím netradičních materiálů a pomůcek je tedy závislé především na individualitě dítěte, (skupině dětí), učitelce a podmínkách stanovených v ŠVP. Podmínky v ŠVP opět nalezeneme v RVP PV:

- **Věcné podmínky**
- **Životospráva**
- **Psychosociální podmínky**
- **Organizace**
- **Řízení mateřské školy**
- **Personální a pedagogické zajištění**
- **Spoluúčast rodičů**

V každé z těchto podmínek se nachází informace týkající se bezpečnosti a zdraví dítěte. Jako zásadní se mohou považovat **Věcné (materiální) podmínky**, které nám mimo jiné říkají, že „*všechny vnitřní i venkovní prostory mateřské školy splňují bezpečnostní a hygienické normy dle platných předpisů (týkajících se např. čistoty, teploty, vlhkosti vzduchu, osvětlení, hlučnosti, světla a stínu, alergizujících či jedovatých látek a rostlin apod.)*“ (Smolíková, K., 2004, str. 30).

Tyto podmínky se mezi sebou navzájem ovlivňují a doplňují, **organizace** učení například nemůže fungovat bez včasného zajištění pomůcek, bez správné **životosprávy** by se děti mohly cítit unavené, bez duševní pohody by nebyly naplněny **psychosociální**

podmínky a nálada v mateřské škole by nemusela být dobrá. A bez **účasti rodičů, personálního zajištění a řízení mateřské školy** by nemuselo fungovat vůbec nic. V rámci zajištění těchto podmínek by učitelka neměla zapomínat opakovaně děti informovat o průběhu činnosti a zásad bezpečnosti při jejich vykonávání. Během těchto činností je bezpodmínečně nutné, aby byly dodržovány stanovené pokyny, právní a ostatní předpisy k zajištění bezpečnosti a zdraví dítěte, aby byly používány ochranné pracovní prostředky, pokud je to nutné, a především, aby se učitelka ani děti nevzdalovaly od činnosti a sledovaly celý její průběh. Je důležité pomůcky a materiály k výtvarným činnostem neustále kontrolovat a dohlížet na jejich bezpečný úklid. Také by měl být zajištěn při těchto činnostech klid a pořádek, je tedy vhodné pracovat buď v menších skupinách, nebo s kolegyní či asistentem. Pokud dojde k nějaké mimořádné události (úraz, poškození pomůcek apod.) je nezbytné o tomto poříditi zápis.

PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÁ STUDIE

Cílem mé bakalářské práce bylo především zjistit, zda využívají paní učitelky v mateřské škole netradiční techniky a pomůcky ve výtvarných činnostech, a jak velkou roli při tom hraje obava o bezpečnost a zdraví dítěte.

Výzkumné otázky:

- *Jaké netradiční techniky a pomůcky mohou být v mateřských školách ve výtvarných činnostech používány?*
- *Jak lze zajistit bezpečnost při využívání netradičních technik a pomůcek ve výtvarných činnostech?*

5 METODIKA

Pro svoji praktickou část jsem si vybrala kvantitativní výzkum, přesněji metodu dotazování, tedy dotazníkové šetření. Dotazníků jsem pořídila pro větší sběr dat sto, a pro dosažení co nejpravdivějších výsledků byla forma dotazníku anonymní. V patnácti otázkách dotazníku jsem použila otázky uzavřené, polouzavřené, ale i otevřené.

Dotazník se definuje jako způsob písemného kladení otázek a následných písemných odpovědí. Díky dotazníku získáváme údaje od velkého množství respondentů v poměrně krátkém čase. Aby získané údaje měly dostačující informační hodnotu a obecnější platnost, je zapotřebí věnovat dotazníku dostatečnou pozornost a přípravu. V úvodu dotazníku se zformulují cíle výzkumu a pokyny k vyplnění, v další části se nachází vlastní otázky, které dělíme na uzavřené, polouzavřené a otevřené, v závěru by se mělo objevit poděkování respondentům za spolupráci (Zelinková, O., 2001).

„Samotný dotazník je soustava předem připravených a pečlivě formulovaných otázek, které jsou promyšleně seřazeny a na které dotazovaná osoba (respondent) odpovídá písemně“ (Chráska, M., 2007, s. 163).

Chráška (2007) uvádí, že dotazníky, které nejsou odborně sestavené, mají nízkou výpovědní hodnotu. Data mají jen podmíněnou platnost a vyžadují velmi obezřetnou interpretaci, aby byly odlišné objektivní zjištění od subjektivních soudů. Na druhou stranu je výhodou dotazníkové metody poměrně rychlé a ekonomické shromažďování dat od početné skupiny respondentů.

6 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO VZORKU

Pro své výzkumné šetření jsem využila skupinu paní učitelek v mateřské škole. Vytvořila jsem pro ně dotazník s patnácti otázkami. Dotazníků jsem v tištěné formě připravila sto. Třicetpět dotazníků vyplnily mé studující kolegyně, které jsou z různých krajů a pracují v mateřské škole. O vyplnění zbylých dotazníků jsem požádala kolegyně v mém současném pracovišti a v blízkých mateřských školách v Chebu. Některé se mi bohužel vrátily špatně vyplněné, proto jsem byla nucena takovéto dotazníky vyřadit. Konečný počet dotazníků, které jsem použila k vyhodnocení, je šedesát dva.

7 SHROMAŽĎOVÁNÍ DAT

7.1 Průběh shromažďování dat

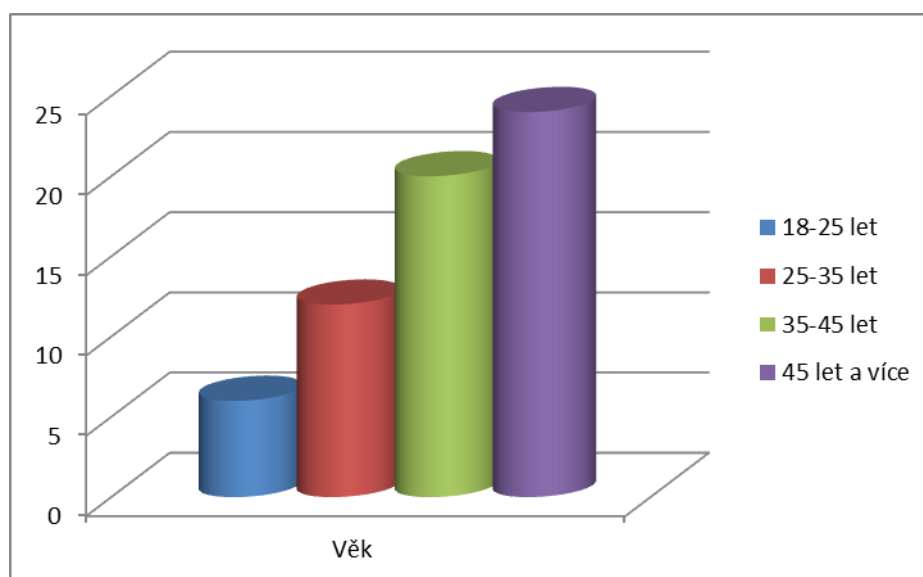
Pro získání dat byl vytvořen jeden dotazník a respondentky byly na začátku informovány o pokynech k vyplnění. V dotazníku byly použity tři typy otázek – uzavřené, polouzavřené a otevřené. První tři otázky jsou jen uzavřené a poskytují obecné informace o respondentkách. Dalších šest otázek se střídají uzavřené a polouzavřené a týkají se informací o výtvarných aktivitách v mateřské škole. Posledních šest otázek jsou otázky otevřené, které nabízí respondentkám možnost více odpovědí a týkají se především bezpečnosti.

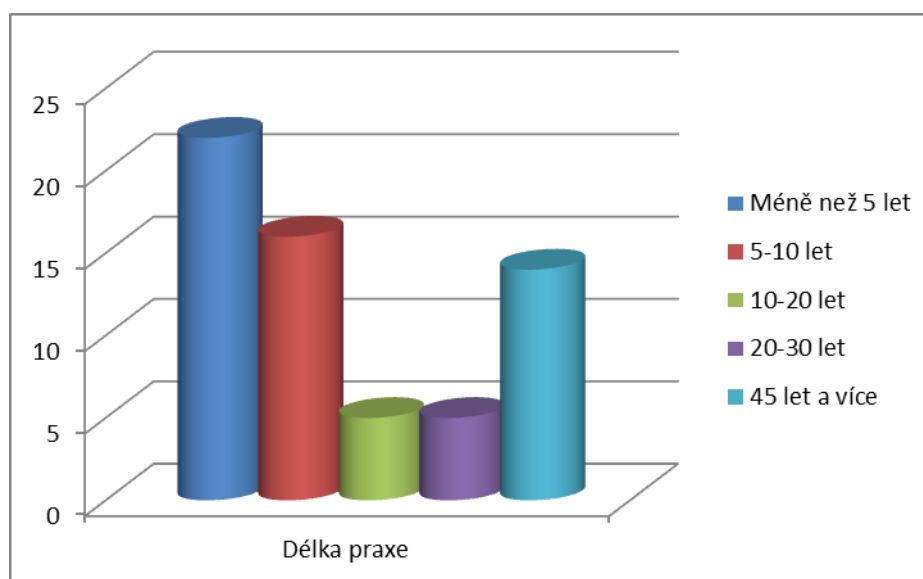
7.2 Výsledky výzkumu

Otázkami č. 1 a č. 2 jsem zjišťovala základní údaje o respondentkách týkající se jejich věku a délky praxe v mateřské škole. Otázku č. 1 v dotazníku ve věkové kategorii 18 – 25 let vyplnilo 6 respondentek, v kategorii 25 – 35 let jich bylo 12, ve věku 35 – 45 let jich bylo 20, a v poslední věkové kategorii 45 let a více bylo respondentek nejvíce – 24 (viz Graf č. 1). Otázka č. 2 zjišťovala, jak dlouho jednotlivé respondentky učí v mateřské škole. Prokázalo se, že 22 učí v mateřské škole dobu kratší než 5 let, 16 respondentek 5 – 10 let, 5 respondentek 10 – 20 let, 5 odpovědělo, že učí 20 – 30 let a 14 respondentek má praxi 30 let (viz Graf č. 2). Překvapujícím pro mne bylo zjištění, že v otázce číslo 1 byla nejpočetnější poslední věková skupina, ale v otázce číslo 2 byla nejpočetnější skupinou skupina první, tedy praxe kratší než 5 let.

Graf č. 1: Věk učitelek v mateřské škole

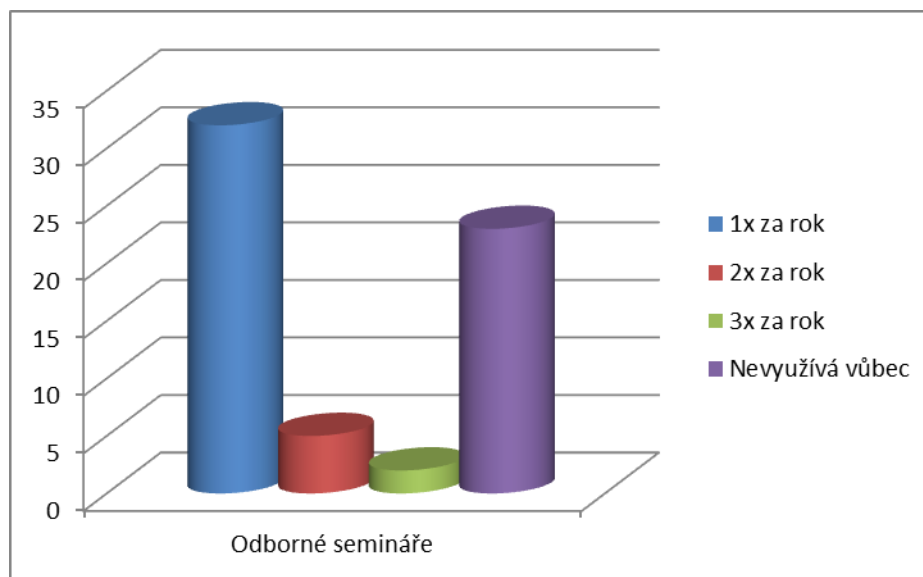

Graf č. 2: Jak dlouho učíte v mateřské škole

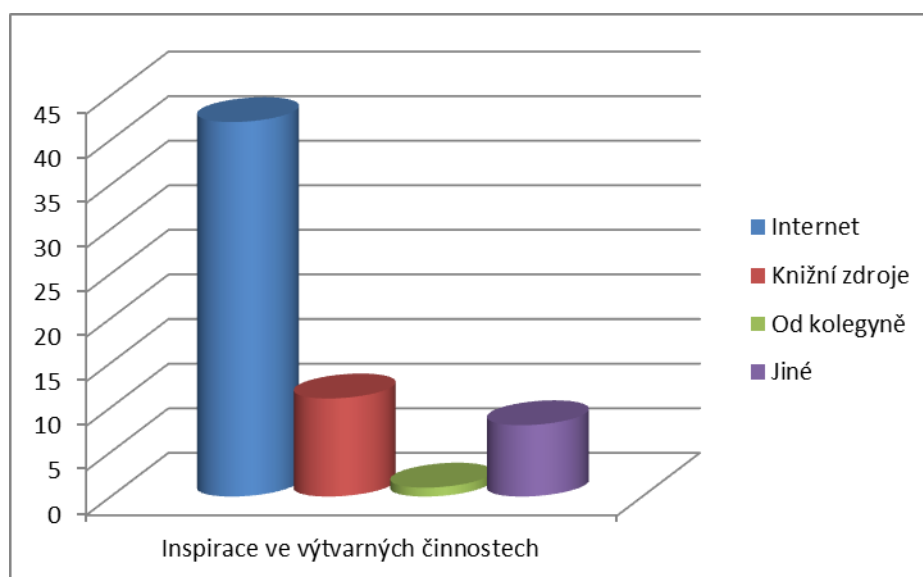
V dotazníku jsem také zjišťovala, zda využívají učitelky v mateřské škole možnosti odborných seminářů (DVPP), které jim napomáhají v jejich dalším vzdělávání. 1x za rok využívá seminářů 32 dotazovaných, 2x za rok 5, 3x za rok počet 2 a 23 učitelek nevyužívá semináře vůbec. Toto vysoké číslo mne velmi překvapilo. Myslela jsem, že možnosti seminářů využije ráda každá učitelka v mateřské škole.

Graf č. 3: Využíváte možnosti různých odborných seminářů zaměřených na výtvarné činnosti (např. DVPP)

Při výtvarných činnostech a jejich využívání v mateřské škole je nutný neustálý přínos nových inspirací. Proto mne zajímalo, kde berou učitelky v mateřských školách nápady na svoje činnosti. 42 respondentek odpovědělo, že z internetu, 11 z knižních zdrojů, 1 od kolegyně a 8 respondentek odpovědělo, že z jiných zdrojů. Uvedly časopisy a své nápady.

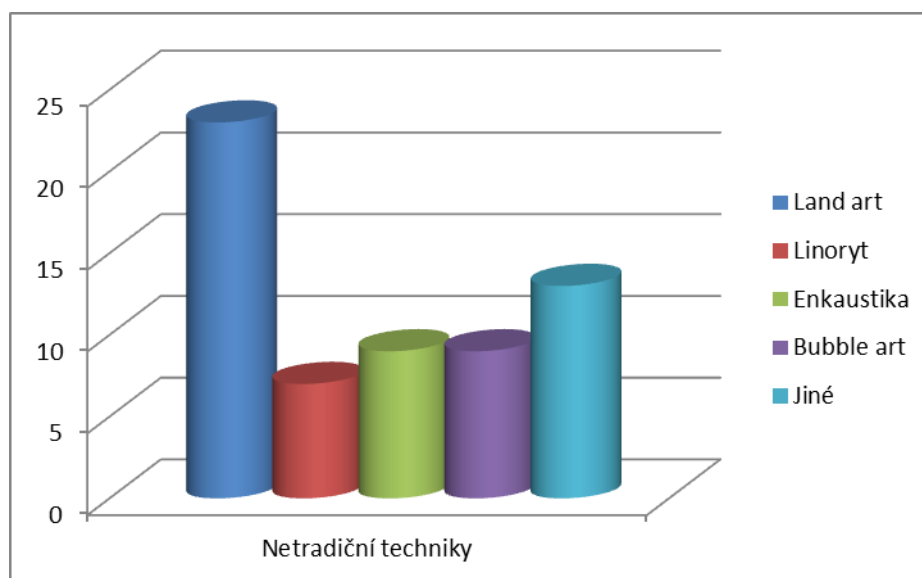
Graf č. 4: Kde berete inspiraci pro svoji výtvarnou činnost

V otázce č. 5 bylo respondentkám nabídnuto několik konkrétních netradičních technik. Otázka byla polouzavřená a respondentky mohly zaškrtnout i více možností. Navíc zde měly prostor, kde mohly napsat nějakou svoji oblíbenou techniku, pokud ji používají. Z odpovědí vyplynulo, že 23 respondentek používá v mateřské škole Land art, 8 respondentek Linoryt, 9 Enkaustiku, 9 Bubble art také 9 a 13 respondentek odpovědělo, že využívá úplně odlišné techniky.

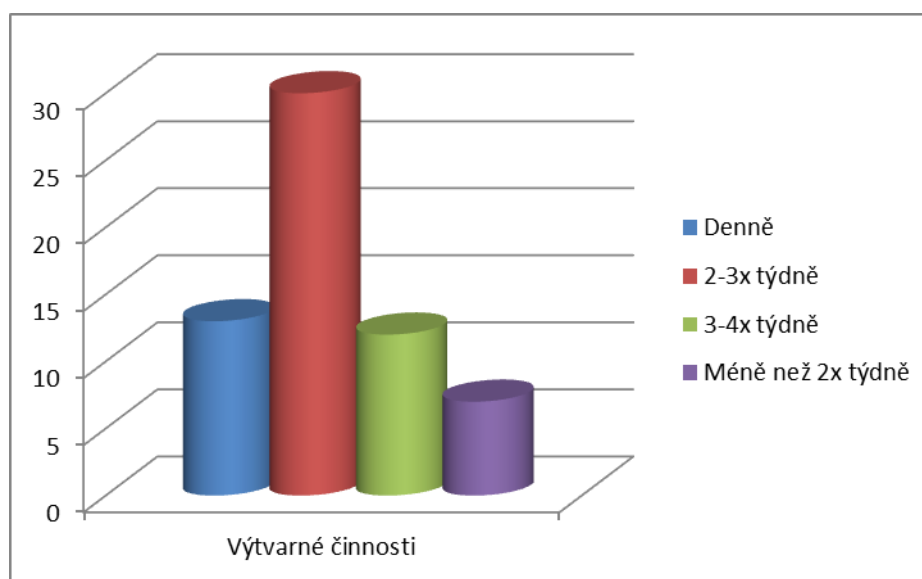
- Koláže
- Arteterapii
- Rezerváž
- Muchláž
- Voskový blok, kašírování
- Akvarel, prstové barvy
- Rytiny do polystyrenových tácků

Graf č. 5: Používáte ve své praxi některou z těchto netradičních technik

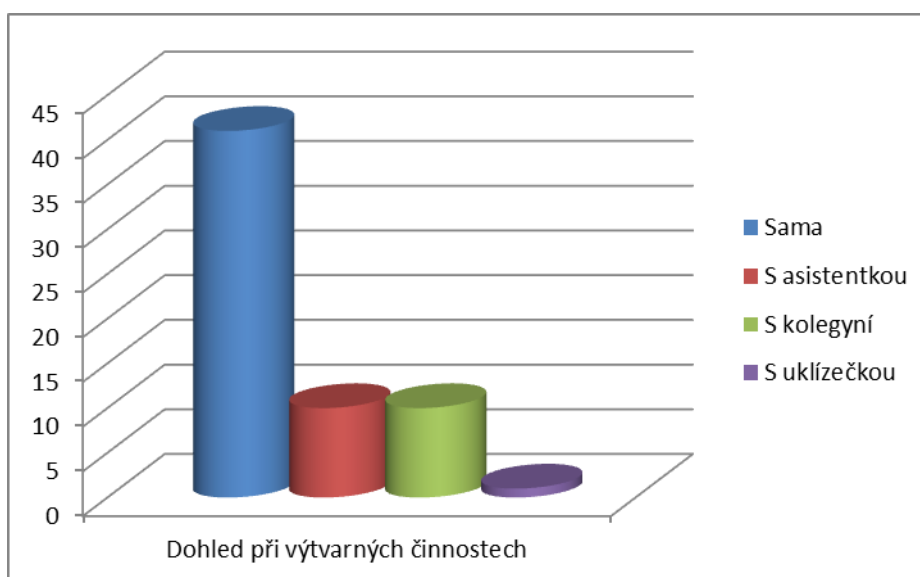
Otázka č. 6 byla zaměřená na výtvarné činnosti – jak často ve třídě probíhají, denně odpovědělo 13 dotazovaných, 2-3x týdně 30, 3-4x týdně 12 a méně než 2x týdně 7 dotazovaných.

Graf č. 6: Jak často využíváte ve své praxi výtvarné činnosti

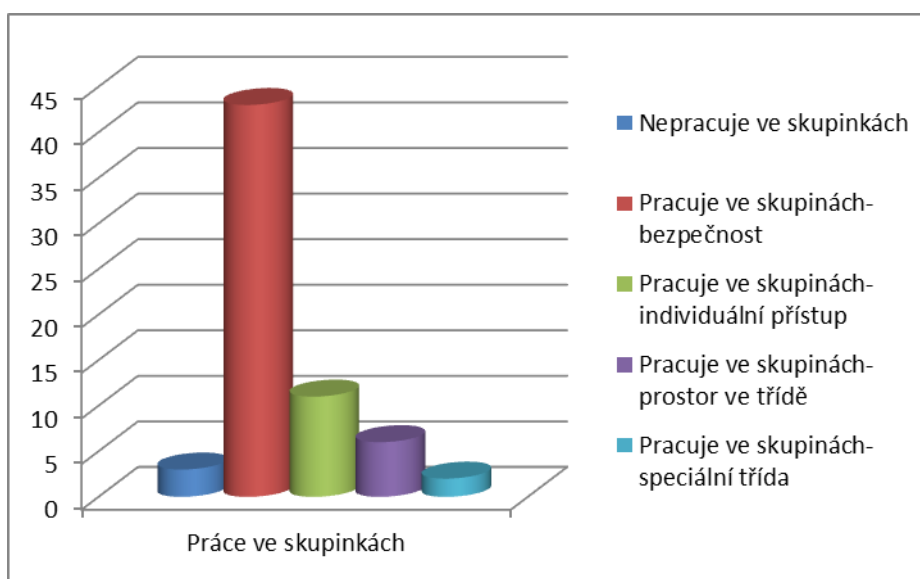

Následovaly polouzavřené otázky č. 7 a 8, které úzce souvisely s otázkou č. 6 a dotazované mohly svoji odpověď více rozepsat. Zda jsou učitelky ve třídě při práci samy, odpovědělo 41 dotazovaných, že ano, 21 uvedlo, že ne, že mají k dispozici druhou osobu – 10 asistenta pedagoga, 10 kolegyni a 1 uklízečku (viz Graf č. 7). V další otázce – pracujete s dětmi po skupinách – byla podotázka proč. Tři respondentky uvedly, že nepracují s dětmi po skupinkách z důvodu malého počtu dětí a že jsou ve třídě samy. Zbývajících 59 respondentek uvedlo, že ano, že pracují po skupinkách. Protože mne zajímalo, proč pracují po skupinkách, roztřídila jsem jejich odpovědi: pro 43 lze tímto způsobem více dodržet bezpečnost, 11 preferuje individuální přístup, 6 z důvodu prostorového vybavení třídy a 2 z důvodu speciální třídy (viz Graf č. 8).

Graf č. 7: Jste při výtvarných činnostech ve třídě sama s dětmi

Graf č. 8: Pracujete s dětmi po skupinkách

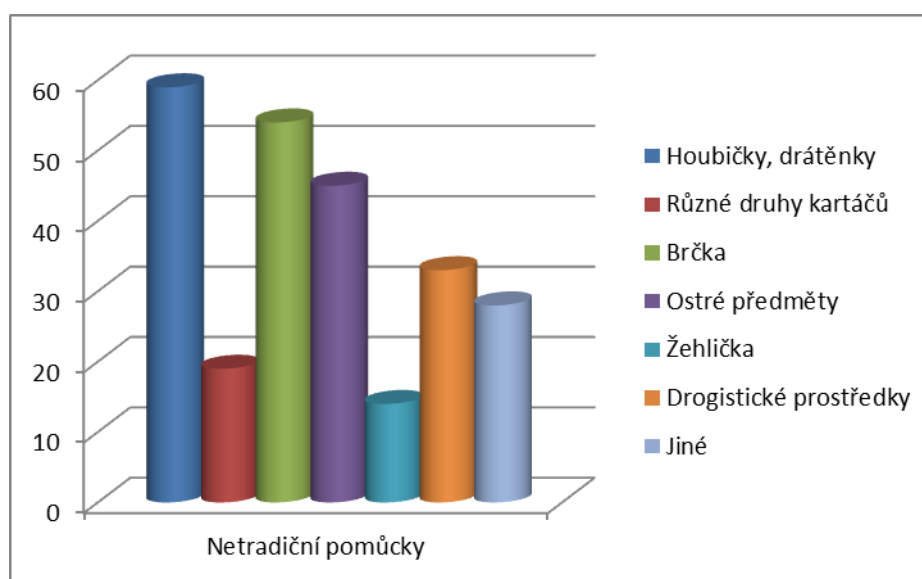

Otázka č. 9 byla poslední polouzavřenou otázkou a týkala se netradičních pomůcek. Respondentky mohly zaznamenat více odpovědí, a pokud měly zájem, mohly popsat i své nápady. Na houbičky a drátěnky odpovědělo 59 respondentek, že je používá, 19 kartáče a kartáčky, 54 brčka, 45 ostré předměty, 14 žehličku, 33 drogistické prostředky, 28 jiné pomůcky.

- Vlna, bavlnky, pytlovina, rouno, ponožky
- Keramická hlína, různé modelovací hmoty

- Vátové tyčinky, vatové tampony
- Sůl, krupice
- Plastová víčka, pryž
- Bublínková folie
- Přírodní materiály

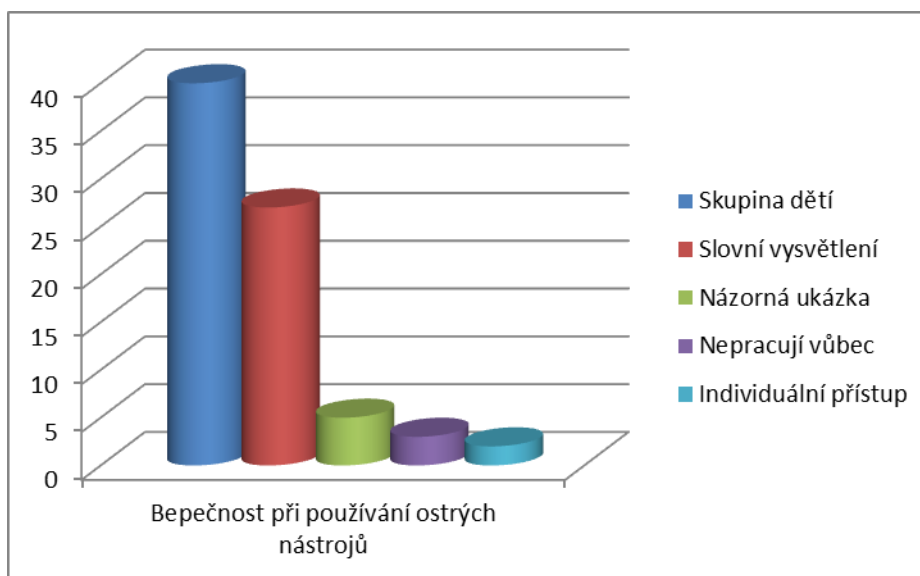
Graf č. 9: Používáte ve výtvarných činnostech některé z těchto netradičních pomůcek

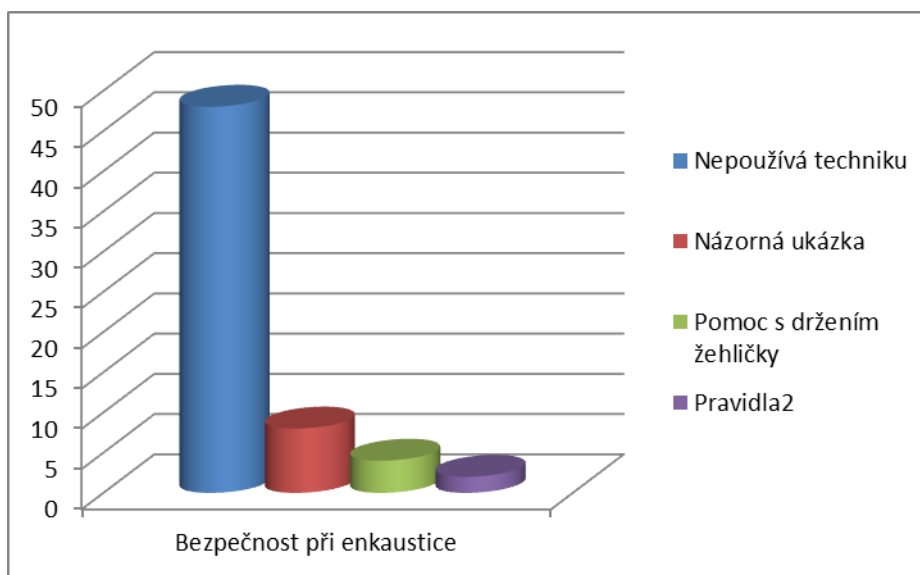
Otázky č. 10 a 11 byly otevřené a respondentky se zde rozepisovaly o využívání pomůcek, o zajištění bezpečnosti při výtvarných činnostech. V otázce č. 10 se mohly respondentky rozepsat o tom, jak zajistí bezpečnost dětí při práci s ostrými nástroji. Odpovědi jsem vyhodnotila, některé se opakovaly, některé dotazované měly napsáno více shodných odpovědí. Pro zajištění bezpečnosti pracuje 40 dotazovaných se skupinkou dětí a dodržuje soustavný dohled nad činností, 27 dotazovaných uvedlo, že slovně upozorní a vysvětlí práci a postup, 5 uvedlo, že dětem názorně předvedou práci s ostrými předměty, 3 dotazované uvedly, že s ostrými předměty nepracují vůbec, 2 z dotazovaných uvedly, že zajišťují bezpečnost tak, že pracují pouze s jedním dítětem, uplatňují především individuální přístup (viz Graf č. 10). V otázce č. 11 dotazované odpovídaly, jak zajistí bezpečnost dětí při enkaustice. Vybrala jsem enkaustiku z toho důvodu, že jsem se setkala s negativním postojem k této technice mých současných kolegyně, když jsem takto pracovala s dětmi. Zajímá mne tedy názor ostatních. 48

dotazovaných uvedlo, že tuto techniku nepoužívá a nemusí tedy řešit bezpečnost, zbývajících 14 dotazovaných tuto techniku v mateřské škole používá a dodržuje bezpečnost práce takto: 8 názorně předvede, 4 pomáhají s držením a vedením žehličky, 2 si domluví pravidla (viz Graf č. 11).

Graf č. 10: Jak zajistíte bezpečnost dětí při používání ostrých nástrojů

Graf č. 11: Jak zajistíte bezpečnost práce dětí při enkaustice

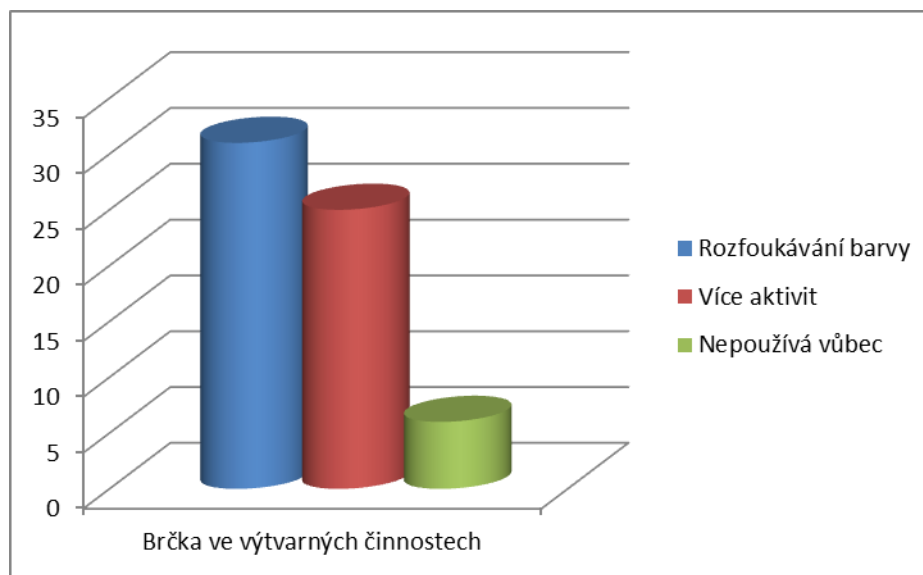

Otázky č. 12 a 13 byly zaměřené na využití konkrétních pomůcek – brček a kartáčků na zuby. Brčka využívá 31 respondentek pouze na rozfoukávání barev, 25 na rozfoukávání barev, ale i na otiskování, tiskování barvy, na navlékání místo korálků, 6 respondentek nepoužívá brčka vůbec (viz Graf č. 12). U kartáčků na zuby uvedlo 20

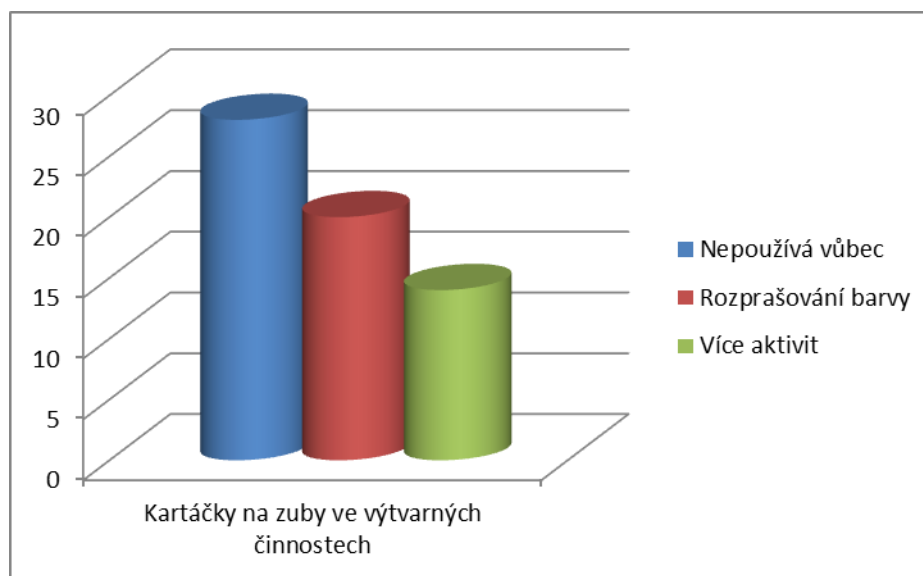

respondentek, že je využívá na rozprašování barvy přes sítko, 14 na sypání křídý do klovatiny, otiskování, zvrásnění temperových barev, 28 respondentek nevyužívá kartáčky vůbec (viz Graf č. 13).

Graf č. 12: Brčka ve výtvarných činnostech používám

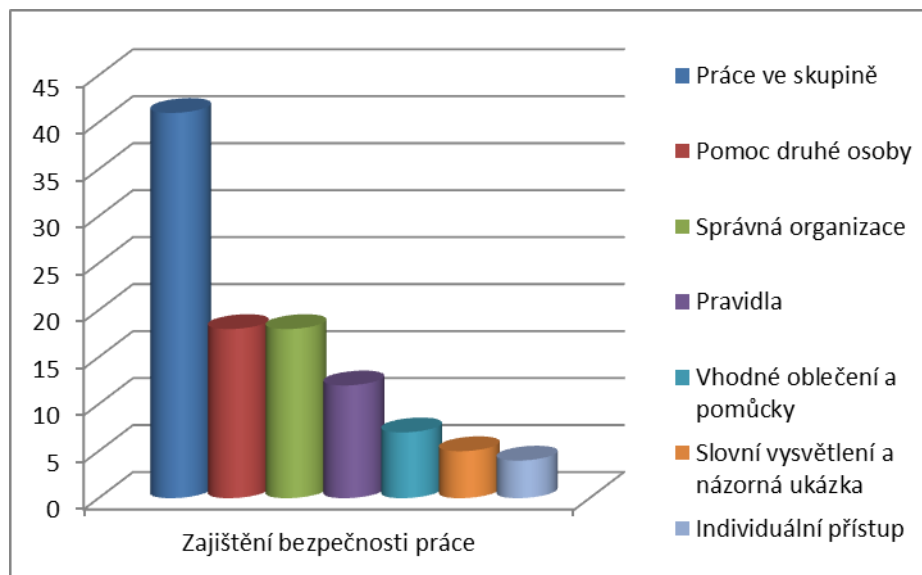
Graf č. 13: Kartáčky na zuby ve výtvarných činnostech používám

V otázce č. 14 jsem žádala respondentky o konkrétní popis toho, jak zajistí bezpečnost dětí při výtvarných činnostech. Odpovědi většiny respondentek se často shodovaly, nejčastější odpovědí bylo, že k zajištění bezpečnosti pomáhá rozdělení dětí do menších skupin, takto odpovědělo 41 respondentek, 18 uvedlo dobrou organizaci práce, 18 pomoc kolegyně nebo asistentky, 12 důsledné dodržování domluvených pravidel, 7

vhodné pomůcky a oblečení, 5 slovní vysvětlení a názornou ukázkou a 4 respondentky odpověděly, že jim k zajištění bezpečnosti napomáhá individuální přístup.

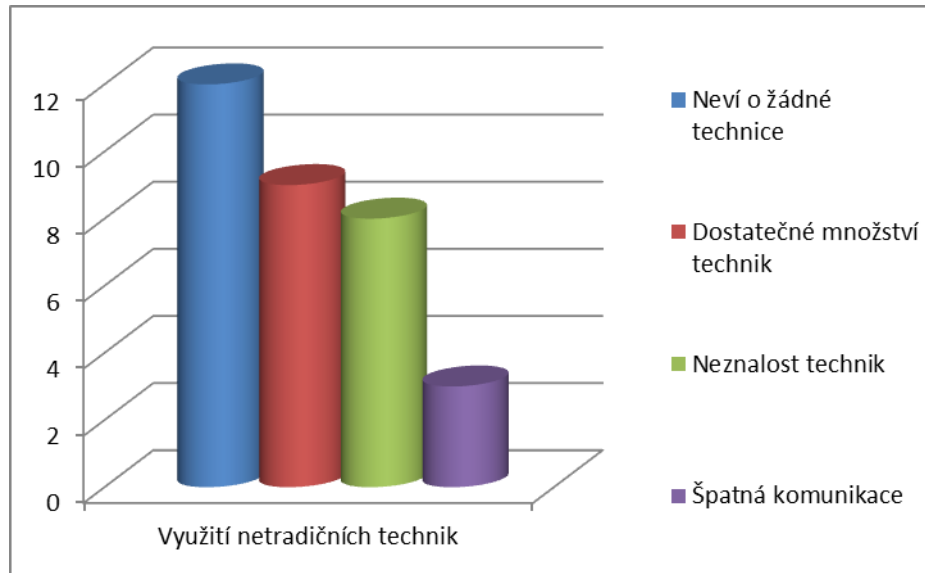
Graf č. 14: Co vám pomáhá při zajištění bezpečnosti práce při výtvarných činnostech

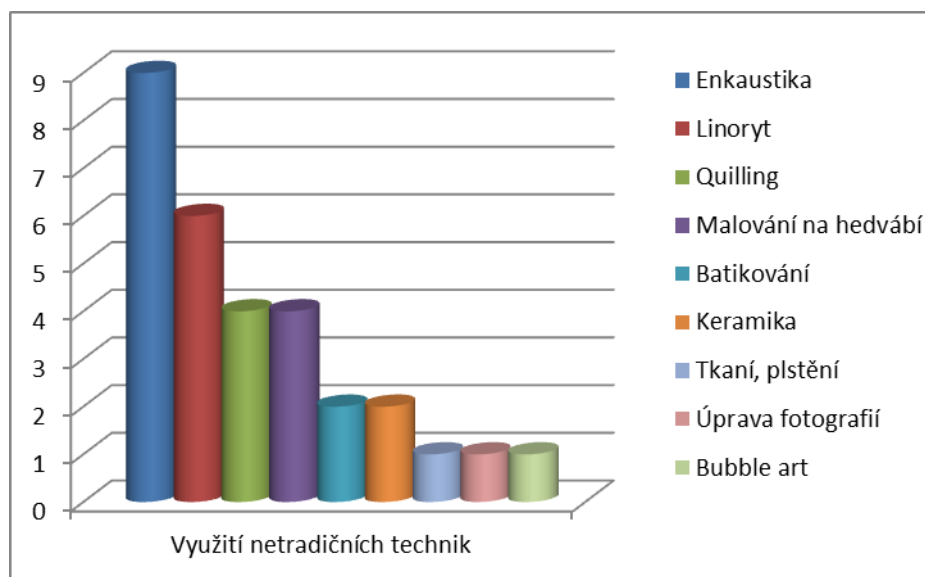
V poslední otázce č. 15 se mohly respondentky vyjádřit, zda by chtěly v mateřské škole při výtvarných činnostech použít nějakou techniku, kterou ještě nevyzkoušely, a co stojí za tím, že ji ještě nepoužily. Zpracování této otázky jsem po sesbírání výsledků rozdělila do dvou částí. V první jsem roztřídila respondentky, které žádnou techniku využít nechtějí. Celkem jich bylo 32, z toho 12 respondentek odpovědělo, že neví o žádné technice, kterou by chtěly vyzkoušet, 9 si myslí, že využívají technik dost, 3 mají kolegyni, která se brání netradičním technikám a 8 respondentek by rádo vědělo více o netradičních technikách (viz Graf č. 15). V druhé části jsem zpracovala ty odpovědi, které techniku využít chtějí a mají důvody k tomu, proč tak ještě neučinily. Celkem jich bylo 30 a já je dále roztřídila takto: 9 by rádo vyzkoušelo Enkaustiku, ale mají obavy ze zajištění dostatečné bezpečnosti, 6 by si rádo vyzkoušelo Linoryt, ale chybí jim odvaha a také se jim zdá tato technika pro děti v mateřské škole příliš nebezpečná, 4 Quilling, ale mají pocit, že je tato technika pro předškolní děti příliš náročná, 4 by rády malovaly na hedvábí, ale brání jim v tom finanční nákladnost této techniky, 2 Batikování ale mají obavy z náročnosti, 2 práci s keramickou hlinou, ovšem nemají finanční prostředky na pec, ve které by mohly výrobky pálit, 1 respondentka by ráda vyzkoušela tkaní a plstění, ale nemá dostatek prostředků a zkušeností, 1 respondentka má zájem o úpravu fotografií na PC, ale nemá možnost přístupu k PC a tiskárně a 1 respondentka

by ráda vyzkoušela techniku Bubble art, ale má obavy o bezpečnost dětí – obává se polknutí nebo vdechnutí jarové vody (viz Graf č. 16).

Graf č. 15: Využití netradičních technik a pomůcek

Graf č. 16: Ráda bych využívala techniku

7.3 Závěr praktické části

Zjistit, jak je to v dnešních mateřských školách s využíváním netradičních technik a pomůcek ve výtvarných činnostech, a jakou roli při nich hraje obava o bezpečnost a zdraví dítěte, bylo cílem mé bakalářské práce. Pomocí dotazníkového šetření jsem se dozvěděla, které pomůcky, materiály a techniky používají paní učitelky. Tato skutečnost byla i pro mne velice přínosná a obohacující. Zjistila jsem, že paní učitelky poměrně často sahají po neobvyklých materiálech a oživují jimi výtvarné aktivity. Přestože jsou takové paní učitelky, které se raději drží osvědčených technik, je i velký počet těch, které se nebrání novým nápadům a experimentům, i když přiznávají, že velké počty dětí ve třídách jim často svazují ruce. Uvádí, že je poměrně náročné díky těmto vysokým počtům realizovat všechny své nápady. Vymýšlejí takové aktivity, které mohou podniknout s dětmi v menších skupinách, aby zvládly zajistit dostatečný dohled a dodržet zásady bezpečnosti. Hlavním zdrojem, kde většinou čerpají inspiraci, je internet, kde se dá opravdu nalézt nepřeborné množství a nápadů. Z výsledků dotazníku jsem nabyla pocit, že leckdy paní učitelky ani nevědí, které techniky a pomůcky se řadí mezi netradiční. Jsou nejisté a na některé techniky si netroufnou. Proto budu ráda, pokud tato práce usnadní všem paním učitelkám rozhodování o tom, zda je vhodné do mateřské školy použít to či ono, a nebudou se bát využít různé materiály a pomůcky.

Jako zdroj nápadů přikládám k mé bakalářské práci i ukázky některých technik, které jsem prováděla s dětmi průběžně během roku. Děti se tvoření nebály, byly nadšené, že si mohou vyzkoušet něco nového, netradičního. Velkou inspirací při tvoření pro mne byly knihy *Techniky ve výtvarné výchově* od Roeselové Věry a *Výtvarná dramatika v pedagogické praxi* od Bečvářové Ivany, dále internetové zdroje, nápady a rady kolegyně z mateřské školy, ve které pracuji a poznatky z Pedagogické fakulty, kterou v současné době studuji. Pro každou výtvarnou aktivitu jsem měla připravenou vhodnou motivaci. Také jsem si nachystala všechny potřebné pomůcky a materiály, které jsem dětem ukázala. Následně jsme společně s dětmi vyhodnocovaly postup dané výtvarné techniky a společně vytvářely základní pravidla bezpečnosti. V některých chvílích jsem byla až překvapená, jak děti reagovaly a téměř naprosto přesně a jistě popsaly, jak si s určitým materiálem či pomůckou poradit. Téměř u všech aktivit děti uvedly pravidlo nic nedá-

vat do pusy, neolizovat prsty, neochutnávat, nezapomněly ani na to, aby nikdo nestrkal do kamaráda, neběhal mezi stolečky. S pomocí dobře položených otázek jsme se dopracovali i k takovým pravidlům, jako že je zapotřebí pracovat jen u stolečku nebo že může pracovat jen jeden kamarád a musí se všichni vystřídat. I přesto, že se děti zapojovaly do určování pravidel, připomněla jsem ještě jednou, jak s kterým materiálem či pomůckou budeme zacházet, především u takových činností, kde by si opravdu mohly ublížit, například při práci se žehličkou. Před každou aktivitou jsem si sama vyzkoušela, jak budu postupovat, abych byla dostatečně připravena. Pro děti bylo díky tomu jednodušší pochopit postup práce, navozování pravidel a jejich dodržení. Další pravidla bezpečnosti jako například dostatečné větrání, větší odstup přihlížejících dětí, zvýšená opatrnost při práci s ostrými předměty, jsem dětem připomínala i během provozování aktivit.

8 DISKUZE

Podle Uždila a Šašinkové (1983) jsou výtvarné činnosti jeden z mnoha způsobů, kterými si děti osvojují okolní svět. Ve výtvarném projevu se objevují znaky dětské individuality, rozvíjí se dětská představivost, paměť pro tvary, barvy, děti si mohou jejich prostřednictvím uvědomovat vztahy a souvislosti mezi věcmi a lidmi, i mezi lidmi navzájem. Z dotazníkového šetření jsem zjistila, že paní učitelky v mateřských školách zařazují výtvarné činnosti do svých integrovaných bloků poměrně často. To je určitě dobře. Využívají při nich různorodé materiály a pestré, leckdy neobvyklé, způsoby zpracování. Podle Roeselové (1996) je široká škála výtvarných pomůcek součástí práce pedagoga a vede děti k porozumění výtvarné řeči materiálů a nástrojů. Obohacuje jejich citlivost k vlastnímu výtvarnému projevu a příznivě se odráží v rozvoji tvořivého myšlení dětí. Výsledky dotazníkového šetření ukazují, že netradiční pomůcky nejsou v mateřských školách nepoznanou věcí. Paní učitelky využívají při svých výtvarných činnostech pestrou paletu těchto pomůcek. Díky tomu nabízí dětem motivaci k rozvíjení výtvarných, ale i grafických činností, čímž jim pomáhají k uvolnění ruky, rozvoji jemné motoriky a grafomotoriky potřebné pro rozvíjení písáckých dovedností. Bednářová (2015) uvádí, že se ve výtvarné výchově používají hravé metody. A jak víme: *„Hra je nejdůležitější a přitom nejpřirozenější činností dětí předškolního věku“* (Razáková, 1982, s. 7). Proto si myslím, že je přínosné pro rozvoj osobnosti předškolních dětí, když paní učitelky oživují tradiční výtvarné projevy použitím netradičních materiálů a pomůcek, a zařazují do svých aktivit i techniky netradiční, které sice nejsou v mateřských školách příliš obvyklé, ale začínají se více a více objevovat. Ve hře s výtvarnými materiály je ale nezbytné, abychom nezapomínali na bezpečnost a zdraví dětí. I Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (2004) nám říká, že předškolní vzdělávání by mělo být takové, aby se v něm dítě cítilo bezpečně a jistě. Jako má svá pravidla hra, měla by mít svá pravidla i výtvarná činnost. A stanovení pravidel je jedna z možností, která nám pomáhá zajistit bezpečnost při výtvarných aktivitách. Jak vyplývá z výsledků dotazníku, práce v menších skupinách, názorná ukázka, slovní vysvětlení, vhodné pomůcky, oblečení a prostředí, dobrá organizace práce, individuální přístup a již zmiňovaná pravidla, to vše pomáhá k dodržení bezpečnosti.

9 ZÁVĚR

Každé dítě je jiné, ale základní kameny jako přirozenost, spontaneita, zvědavost, touha objevovat a poznávat, se stále objevují v každém jedinci. Spojení touhy objevovat a poznávat se dá v mateřské škole krásně využít v souvislosti s výtvarnými činnostmi, a pokud je oživíme netradičními materiály a netradičními technikami, budou děti určitě nadšené. Jen je důležité a nezbytné ohlídat bezpečnost a zdraví.

Aby věděla paní učitelka, co děti mohou zvládnout, je zapotřebí znát jejich celkový vývoj. Proto se teoretická část práce zabývá charakteristikou předškolního dítěte, ve které je popisován fyzický a psychický vývoj dítěte. Nedílnou součástí osobnosti dítěte v předškolním věku je i socializace, o které se v práci také krátce zmiňuji.

Další část je věnována netradičním výtvarným technikám. Snažila jsem se seznámit čtenáře s těmi, alespoň z mého hlediska, které mohou být v mateřských školách nejvíce využity.

V posledním oddíle teoretické části se zabývám základními zásadami bezpečnosti a o ochraně zdraví u dětí v souladu s pokyny Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, ale zároveň také v souladu s Rámcovým vzdělávacím programem pro předškolní vzdělávání.

Praktickou část mé bakalářské práce věnuji zpracování dat z dotazníkového šetření. Otázky v dotazníku jsem vyhodnocovala, srovnávala odpovědi a pro lepší přehlednost jsem je seřadila do přehledných grafů.

Tato bakalářská práce pro mne byla leckdy zdrojem nových nápadů a informací a já budu velmi ráda, pokud se stane inspirací i pro pedagogy, vychovatele, rodiče – pro všechny ty, kteří chtějí s dětmi pracovat a pracují. Tak jako i my dospělí si lépe uchováваме v paměti zážitky a poznatky prožité a zažité, tak i pro děti je příjemnější, když si mohou vše vyzkoušet.

Seznam literatury

Tištěné zdroje:

ALLEN, K. Eileen, MAROTZ, R. Lyn. *Přehled vývoje dítěte od prenatálního období do 8 let*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7367-055-0.

BACUS, Anne. *Vaše dítě ve věku od 3 do 6 let*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-862-7.

BEAN, Reynold. *Jak rozvíjet tvořivost dítěte*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-035-9.

BEČVÁŘOVÁ, Ivana. *Výtvarná dramatika v pedagogické praxi*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0906-5.

BEDNÁŘOVÁ, Jiřina, ŠMARDOVÁ, Vlasta. *Školní zralost: Co by mělo umět dítě před vstupem do školy*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2010. ISBN 978-80-251-2569-4.

BRÝDOVÁ, Monika. *Velká kniha výtvarné inspirace*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2008. ISBN 978-80-251-2071-2.

FAUSTOVÁ, Inka. *Hrátky pro šikovné ruce*. Vyd. 1. Praha: Fragment, 2014. ISBN 978-80-253-1951-2.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu*. Vyd. 1. Havlíčkův Brod: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

KOCIÁNOVÁ, Ludmila, NOVÁKOVÁ, Jaroslava a ŠTÁSTKOVÁ, Ludmila. *Nápady pro celý rok*. Vyd. 1. Praha: Dita, 1998. ISBN 80-85926-21-0.

KOHLOVÁ, Maryann. *200 výtvarných činností*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-85282-90-9.

LANGMEIER, Josef, KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. Vyd. 4. Praha: Grada

Publishing, 2006. ISBN 80-247-1284-9.

NÁDVORNÍKOVÁ, Hana. *Kognitivní činnosti v předškolním vzdělávání*. Vyd. 1. Praha: Raabe, 2011. ISBN 978-80-86307-87-9.

PIAGET, Jean, INHELDEROVÁ, Bärbel. *Psychologie dítěte*. Vyd. 2. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-146-0.

PRŮCHA, Jan, KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Předškolní pedagogika: učebnice pro střední a vyšší odborné školy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0495-4.

RAZÁKOVÁ, Dagmar. *Kreslíme, malujeme, modelujeme*. Vyd. 5. Praha: SPN, 1982.

ROESELOVÁ, Věra. *Techniky ve výtvarné výchově*. Vyd. 1. Praha: Sarah, 1996. ISBN 80-902267-1-X.

SMOLÍKOVÁ, Kateřina a kolektiv autorů. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2004.

UŽDIL, Jaromír, ŠAŠINKOVÁ, Emílie. *Výtvarná výchova v předškolním věku*. Vyd. 3. Praha: SPN, 1983.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.

ZELINKOVÁ, Olga. *Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací plán*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-544-X.

Elektronické zdroje:

Česko. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *MŠMT: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. © 2013 - 2017. [cit. 2016-11-10]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/bezpecnost-a-ochrana-zdravi-pri-praci>

Chýle, Petra. Enkaustik. *Enkaustik* [online] © 2009 [cit. 2016-10-16]. Dostupné z: <http://www.enkaustik.cz/news/enkausticka-evropska-technika/>

It2b s.r.o. Kreativní techniky. *Kreativní techniky: quilling* [online]. © 2009 [cit. 2016-10-16]. Dostupné z: <http://www.kreativnitechiky.cz/podkategorie/58/Quilling>

Křížová, Žaneta. Výtvarná-výchova: linoryt. *Výtvarná-výchova* [online]. © 2014 [cit. 2016-10-16]. Dostupné z: <http://vytvarna-vychova.cz/linoryt/>

Křížová, Žaneta. Výtvarná-výchova: odkrývací technika. *Výtvarná výchova* [online]. © 2014 [cit. 2016-10-16]. Dostupné z: <http://vytvarna-vychova.cz/odkryvaci-technika/>

Optys, spol. s.r.o. Výtvarný kurz: mramorování-tipy a triky. *Výtvarný kurz: návody a postupy, mramorování-tipy a triky* [online]. © 2007 - 2017 [cit. 2016-10-16]. Dostupné z: <http://www.vytvarny-kurz.cz/navody/mramorovani-tipy-a-triky/>

Sýkorová, Blanka. Blanky stránky. *Blanky stránky: Výtvarné a tvořivé kurzy, hraní s barvou* [online]. © 2009 [cit. 2016-10-17]. Dostupné z: <http://blancasy.webgarden.cz/temata/prace-se-seniory-a-detmi/hrani-s-barvou>

Vaculíková, Markéta. Výtvarka.cz: batika, savování, modrotisk. *Výtvarka* [online]. © 2016 [cit. 2016-16-10]. Dostupné z: <http://www.vytvarka.cz/batika-savovani-modrotisk>

Vaculíková, Markéta. Výtvarka.cz: decoupage. *Výtvarka* [online]. © 2016 [cit. 2016-16-10]. Dostupné z: <http://www.vytvarka.cz/ubrouskova-technika-aneb-decoupage>

Vaculíková, Markéta. Výtvarka.cz.: batika sypaná. *Výtvarka* [online]. © 2016 [cit. 2016-16-10]. Dostupné z: <http://www.vytvarka.cz/batika-savovani-modrotisk>

Výtvarka.eu: mramorování pomocí pěny na holení. *Výtvarka.eu* [online]. [cit. 2016-10-16]. Dostupé z: <http://www.vytvarka.eu/kresleni/mramor.htm>

Výtvarka.eu: vymývaná klovatina. *Výtvarka.eu* [online]. [cit. 2016-10-16]. Dostupné z: <http://www.vytvarka.eu/kresleni/klovatina.htm>

Seznam příloh

Příloha č. 1: dotazník

Příloha č. 2: ukázka výtvarných činností realizovaných s dětmi

Příloha č. 3: jednoduchý přehled pravidel bezpečnosti

Příloha č. 1:

DOTAZNÍK PRO PEDAGOGY V MATEŘSKÉ ŠKOLE

Dobrý den, jmenuji se Vladimíra Petříková a studuji třetím rokem na Jihočeské univerzitě obor učitelství pro mateřské školy. Má bakalářská práce se bude zabývat využíváním výtvarných činností v mateřských školách. Cílem tohoto dotazníku je zjistit, jestli využívají pedagogové v MŠ netradičních technik a pomůcek. Proto bych Vás chtěla požádat o vyplnění krátkého anonymního dotazníku, který použiji pouze ve své bakalářské práci, výsledky nebudou nikde jinde zveřejněny.

1. Váš věk

- 18 – 25 let
- 25 – 35 let
- 35 – 45 let
- 45 let a více

2. Jak dlouho učíte v mateřské škole?

- Méně než 5 let
- 5 – 10 let
- 10 – 20 let
- 20 – 30 let
- 30 let a více

3. Využíváte možností různých odborných seminářů zaměřených na výtvarné činnosti? (např. DVPP)

- 1 x za rok
- 2 x za rok
- 3 x za rok
- Nevyužívám vůbec

4. Kde berete inspiraci pro svoji výtvarnou činnost? (vyberte prosím jednu nejčastější odpověď)

- Internet
- Knižní zdroje
- Od kolegyně
- Jiné zdroje.....

5. Používáte ve své praxi některou z těchto netradičních technik?

- Land art
- Linoryt
- Enkaustika
- Bubble art
- Jiné.....

6. Jak často využíváte ve své praxi výtvarné činnosti?

- Denně
- 2 – 3 x týdně
- 3 – 4 x týdně
- Méně než 2 x týdně

7. Jste při výtvarných činnostech ve třídě sama s dětmi?

- Ano
- Ne, s kým jste ve třídě?.....

8. Pracujete s dětmi po skupinkách? Pokud ano, z jakého důvodu?

- Ne, proč? .....
- Ano, proč?.....

9. Používáte ve výtvarných činnostech některé z těchto netradičních pomůcek?

- Houbičky, drátěnky
- Různé druhy kartáčů
- Brčka
- Ostré předměty jako nůžky, nože, dláta, jehly, vidličky...
- Žehličku
- Drogistické prostředky (jar, mýdlo,...)
- Jiné.....

10. Jak zajistíte bezpečnost dětí při používání ostrých nástrojů?

- .....

11. Jak zajistíte bezpečnost práce dětí při enkaustice?

- .....

12. Prosím doplňte větu:

- Brčka ve výtvarných činnostech používám na.....

13. Prosím doplňte větu:

- Kartáčky na zuby používám ve výtvarných činnostech na.....

14. Co vám pomáhá při zajištění bezpečnosti práce při výtvarných činnos-
tech?

.....

.....

.....

15. Napište nějakou netradiční techniku, kterou byste ráda využívala, ale
nemůžete. A proč?

.....

.....

.....

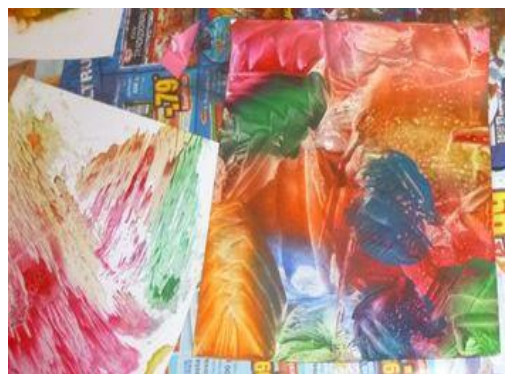
VELMI DĚKUJI ZA VÁŠ ČAS STRÁVENÝ VYPLNĚNÍM DOTAZNÍKU!!!

Příloha č. 2:

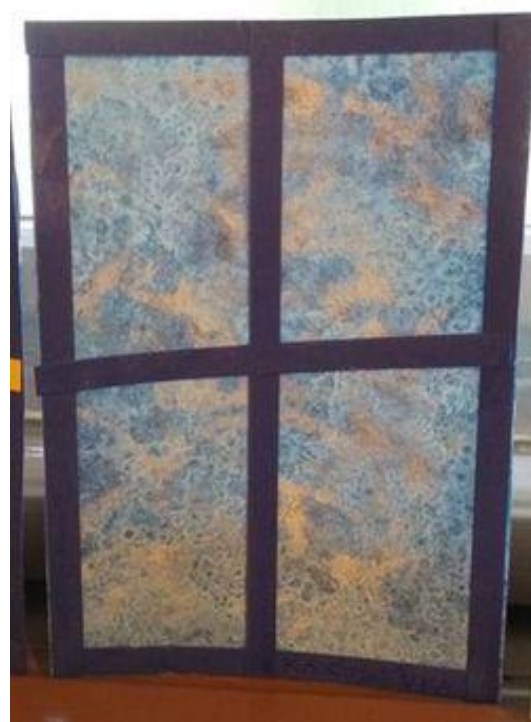
PODZIMNÍ HRÁTKY

- **Výtvarná technika:** malba horkým voskem – Enakustika
- **Pomůcky:** voskové pastely, křídový papír, žehlička, barevný papír, lepidlo
- **Organizace práce:** individuální
- **Věková skupina:** 5 – 6 let
- **Cíl:** rozvoj tvořivosti, fantazie, experiment s voskem
- **Postup činnosti:** Nejdříve jsem dětem vysvětlila postup práce, nechala prohlédnout a osahat potřebné pomůcky, poučila o bezpečnosti a ukázala, jak pracovat. Na rozehrátou žehličku si děti natřely voskovky a poté přejížděly žehličkou přes papír. Trhavými pohyby vznikaly zajímavé struktury, použitím více barev to vypadalo, jako když maluje podzim. Z navoskovaného papíru jsme vystřihly listy (u menších dětí jsem pomáhala stříhat), které jsme nalepily na barevný papír.

MRÁZ KOLEM BĚŽÍ

- **Výtvarná technika:** malba se solí, rozfoukávání barvy
- **Pomůcky:** vodové barvy, sůl, brčko, štětec, voda, barevné papíry, lepidlo, čtvrtka
- **Organizace výuky:** individuální
- **Věková skupina:** 3 – 6 let
- **Cíl:** rozvoj tvořivosti, představivosti, dechové cvičení, experimentování se solí
- **Postup činnosti:** Nejdříve jsme si prohlédly všechny pomůcky, připomněly pravidla bezpečnosti. Potom děti natřely čtvrtku barvou a posypaly solí. Po zaschnutí sůl oprášily a pomocí brčka rozfoukávaly bílé kapky barvy. Vytvářely zajímavé struktury, jako když maluje mráz. Pro dojem okna polepily barevnými proužky papíru.

SNĚHOVÉ HRÁTKY

- **Výtvarná technika:** hra s přírodním materiálem – se sněhem – Land art
- **Pomůcky:** sníh, jiný přírodní materiál
- **Organizace výuky:** individuální, skupinová
- **Věková skupina:** 3 – 6 let
- **Cíl:** rozvoj tvořivosti, fantazie, představivosti
- **Postup činnosti:** Venku na zahradě, když napadnul sníh, necháme děti rozvíjet svoji fantazii hrou se sněhem. Tvoříme cesty, hrady, tunely.

KARNEVALOVÉ VESELÍ

- **Výtvarná technika:** malba s krepovým papírem
- **Pomůcky:** voda, krepový papír, čtvrtka, nůžky
- **Organizace výuky:** individuální
- **Věková skupina:** 3 – 6 let
- **Cíl:** rozvoj, tvořivosti, jemné motoriky
- **Postup činnosti:** Nejdříve si děti natrhaly krepový papír na menší kousky, ty potom namáčely do vody a lepily na čtvrtku. Po zaschnutí se krepový papír sundá, čtvrtka byla obarvená podle barevnosti krepových papírů. Děti si čtvrtku vystřihly do tvaru nafukovacího balónku.

TŘI KRÁLOVÉ

- **Výtvarná technika:** hra s mýdlovou pěnou
- **Pomůcky:** mýdlo, voda, lino
- **Organizace výuky:** skupinová
- **Věková skupina:** 3 – 6 let
- **Cíl:** rozvoj tvořivosti, fantazie, motoriky, spolupráce
- **Postup činnosti:** Na větší kus lina se nalil hustší roztok mýdla s vodou, děti rukama kreslily ve vzniklé hmotě cestičky pro Tři krále, klouzaly rukama po lině jako ve sněhu Tři králové. Nezapomněly jsme připomenout pravidla bezpečnosti.

VÁNOCE JSOU TADY

- **Výtvarná technika:** otiskování kartonu - dekalk
- **Pomůcky:** karton vystřižený ve tvaru stromečku, barva, čtvrtka, široký štětec, kelímek s vodou, molitanové tiskátko
- **Organizace výuky:** individuální
- **Věková skupina:** 3 – 6 let
- **Cíl:** rozvoj tvořivosti, práce s netradičním materiálem
- **Postup činnosti:** Stromeček z kartonu děti potřely širokým štětcem barvou a otiskly na čtvrtku. Po zaschnutí doplnily otiskováním molitanového tiskátka jako ozdoby a stromečku.

HOUBOVÁ ŠKOLKA

- **Výtvarná technika:** hra s přírodninami – koláž
- **Pomůcky:** přírodní materiál, čtvrtka, lepidlo, fixy
- **Organizace výuky:** skupinová
- **Věková skupina:** 3 – 6 let
- **Cíl:** rozvoj tvořivosti, představivosti, spolupráce
- **Postup činnosti:** Na vycházkách a na zahradě jsme nasbíraly přírodní materiál – listy, kapradinu, šišky, mech – usušily a lepily na papír podle své fantazie. Koláž jsme dokreslily fixami

ČERTOHRANÍ

- **Výtvarná technika:** práce s lepidlem na tapety
- **Pomůcky:** lepidlo na tapety, novinové proužky, voda, nafukovací balónek, barva, kelímek s vodou
- **Organizace výuky:** skupinová
- **Věková skupina:** 3 – 6 let
- **Cíl:** rozvoj tvořivosti, experimentování s netradičním materiálem, rozvoj motoriky
- **Postup činnosti:** Nejdříve jsme nafoukly balónek, potom děti natrhaly noviny na menší proužky, ty namáčely do rozmíchaného lepidla a dávaly na nafouknutý balónek. Děti vymodelovaly i nos a oči. Po zaschnutí, které trvalo trochu déle, jsme balónek píchly a zůstal nám tvar hlavy, který děti natřely barvou. Dokreslily oči, pusku, přidaly jsme paruku, navlékly na polykarpovou stavebnici a měly jsme Lucifera přímo ve třídě.

ČERTOVINY

- **Výtvarná technika:** práce s jehlou a bavlnkou
- **Pomůcky:** papírové talířky, fixy nebo pastelky, barvené papíry, lepidlo, nůžky, jehla, bavlnka, děrovačka, chlupaté tyčinky
- **Organizace výuky:** individuální
- **Věková skupina:** 5 – 6 let
- **Cíl:** rozvoj tvořivosti koordinace ruky a oka, motoriky, představivosti
- **Postup činnosti:** Nejdříve jsme si opět ukázaly nachystané pomůcky, ukázala jsem dětem práci s jehlou a zacházení s ní. Děti obšívaly černou bavlnkou celý tvar talířku, ze začátku jsem některým dětem pomohla, ale pak už to zvládly☺. Po obšití si hlavu dolepily vystřiženými obličejovými částmi, dokreslily pusu a s mojí pomocí udělaly děrovačkou dvě dírky, kterými jsme provlékly červenou chlupatinku jako rohy.

„A“ PÍSMENO PRO TEBE, ANDĚL LETÍ DO NEBE

- **Výtvarná technika:** malba prstovými barvami
- **Pomůcky:** prstové barvy, barevné papíry, lepidlo, nůžky
- **Organizace výuky:** individuální
- **Věková skupina:** 3 – 6 let
- **Cíl:** rozvoj motoriky, tvořivosti, koordinace ruky a oka
- **Postup činnosti:** Po společném povídání o andělech, společném prohlížení knih, jsme se domluvily, že si také uděláme andílka. Vysvětlila jsem dětem, že použijeme prstové barvy, připomněla pravidla a šly jsme tvořit. Nejprve si nabraly z kelímku bílou barvu, rozmazaly po rukách a otiskly na modrý papír. Dlaně představovaly křídla. Potom žlutou barvou natřely malíkovou hranu a otiskly jako tělo. Po zaschnutí dolepily hlavu z papíru a dokreslily obličej. Dolepily hvězdičkami vyraženými raznicí.

SNĚHULÁČEK PANÁČEK

- **Výtvarná technika:** vymývaná klovatina
- **Pomůcky:** čtvrtka, klovatina, štětec, křídly
- **Organizace výuky:** individuální
- **Věková skupina:** 4 – 6 let
- **Cíl:** experiment s lepidlem, rozvoj tvořivosti
- **Postup činnosti:** Sníh za okny nás motivoval k tomu, abychom si sněhuláky vyrobily i ve školce. Nejdříve jsem děti seznámila s pomůckami, pak si každý zvlášť nakreslil sněhuláka štětcem namočeným v klovatině, děti nechaly obrázky zaschnout a potom vybravily celou plochu křídami. V umývárně si děti pod tekoucí vodou vymyly klovatinu – to je hodně bavilo ☺ a nechaly obrázky uschnout.

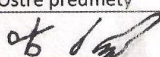

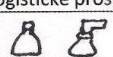

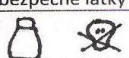

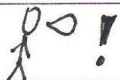

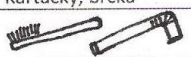

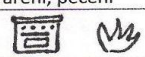

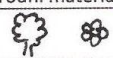

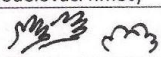

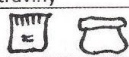

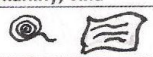

HU HU HU, ZIMA UŽ JE TU

- **Výtvarná technika:** „kouzelné“ malování voskovkami
- **Pomůcky:** vodové barvy, voda, štětec, čtvrtka, voskovky
- **Organizace výuky:** individuální
- **Věková skupina:** 4 – 6 let
- **Cíl:** rozvoj tvořivosti, experimentování, koordinace ruky a oka
- **Postup činnosti:** Velmi jednoduchá technika, kdy si děti nakreslily bílou voskovkou na čtvrtku rukavici, poté přemalovaly vodovými barvami. Obrázek voskovkou krásně vynikl, protože na voskovce vodové barvy nedrží. Pro menší děti bylo trochu obtížnější kreslit obrázek bílou voskovkou, protože neviděly přesně, co kreslí, ale zvládly to výborně.

Příloha č. 3:

STRUČNÝ PŘEHLED ZÁKLADNÍCH ZÁSAD BEZPEČNOSTI:

NETRADIČNÍ POMŮCKY	POČET DĚTÍ	NASTAVENÍ PRAVIDEL	POMOC DRUHÉ DOSPĚLÉ OSOBY	ORGANIZACE, PROSTOR
Ostré předměty 				
Drogistické prostředky 				
Nebezpečné látky 				
Žehlička 				
Kartáčky, brčka 				
Vaření, pečení 				
Přírodní materiály 				
Modelovací hmoty 				
Potraviny 				
Tkaniny, vlna 				
Rydla, dláta 				

VYSVĚTLIVKY:

- - jedno dítě
- - skupina dětí
- - nastavení pravidel
- - jedna dospělá osoba
- - dvě dospělé osoby

- - pracujeme u stolečku
- - dostatečné větrání při práci
- - práce v ohraničeném prostoru
- - činnost můžeme dělat i venku

STRUČNÝ PŘEHLED ZÁKLADNÍCH ZÁSAD BEZPEČNOSTI:

NETRADIČNÍ POMŮCKY	POČET DĚTÍ	NASTAVENÍ PRAVIDEL	POMOC DRUHÉ DOSPĚLÉ OSOBY	ORGANIZACE, PROSTOR
Ostré předměty				
Drogistické prostředky				
Nebezpečné látky				
Žehlička				
Kartáčky, brčka				
Vaření, pečení				
Přírodní materiály				
Modelovací hmoty				
Potraviny				
Tkaniny, vlna				
Rydla, dláta				

Vysvětlivky:

- jedno dítě
- skupina dětí
- nastavení pravidel
- jedna dospělá osoba
- dvě dospělé osoby
- pracujeme u stolečku
- dostatečné větrání při práci
- práce v ohraničeném prostoru
- činnost můžeme dělat i venku